

ה'תתק"ל

ทฤษฎีและแนวความคิดในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การเลือกตั้งเป็นการ แสดงออกของประชาชนต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และการวัดค่าของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เห็นได้ชัดเจน (precision) มากที่สุดก็คือ กุญแจจำนวนผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การออกเสียงเลือกตั้งของประชาชนมีผลกระทบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการเมือง เพราะการออกเสียงเลือกตั้งของประชาชนสามารถกำหนดผู้ที่จะ เข้าหรือออกจากการดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองได้ ในประเทศที่ได้รับการพัฒนาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะประเทศที่มีวิวัฒนาการอันต่อเนื่องในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น ประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา การเข้าร่วมมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะการออกเสียงเลือกตั้งมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งต่างกับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย โดยเฉพาะประเทศไทยที่อัตราการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งมีอัตราที่ต่ำ และมีแนวโน้มขึ้น ๆ ลง ๆ และยังคงอาจคาดการณ์ได้อีกว่าผลการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ ไปในอนาคต จะมีสภาพไม่ต่างกับในอดีตและปัจจุบัน การไม่ไปออกเสียงเลือกตั้งของประชาชนจึงสมควรที่จะได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง ว่ามีสาเหตุมาจากอะไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่มีอิทธิพลและเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของประชาชนต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองก่อนที่จะ เริ่มศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สมควรจะได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นฐานสำหรับการศึกษาในส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมทางการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation)

การมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ ทิพาพร พิมพ์สุทธิ ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึงการกระทำของบุคคลซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาล การมีส่วนร่วมจะมาจากแต่ละบุคคลโดยตรงต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาลเรียกว่า autonomous participation และการมีส่วนร่วมซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายโดยทางอ้อมนอกเหนือจากแต่ละบุคคลโดยตรงซึ่งเรียกว่า mobilized participation °

Huntington และ Dominguez กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐบาล โดยที่ การกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปได้ทั้งถูกต้อง และไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้ สำเร็จหรือล้มเหลว สมัครงหรือไม่สมัครง ดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงรวมถึง การเลือกตั้ง การร่วมในการรณรงค์หาเสียง การรวมตัวเพื่อโน้มน้าว หรือกดดันรัฐบาล การประท้วงหรือการใช้กำลังรุนแรง ๒

° ทิพาพร พิมพ์สุทธิ, พัฒนาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

๒ Samuel Huntington and Jorge I. Dominguez, "Political Development" in Macropolitical Theory Handbook of Political Science, Vol.3 eds. Fred Greentein and Nelson Polsby (Reding, Mass : Addison-Wesley, 1975), p.33. อ้างถึงใน สุจิต บุญบงการ, "การมีส่วนร่วมทางการเมือง กับเสถียรภาพทางการเมืองไทย," ใน การพัฒนาประเทศ จรูญ สุภาพ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๘๒.

Myron Weiner ได้สำรวจและรวบรวมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีผู้ให้
 ความหมายไว้ดังนี้

๑. การกระทำที่สนับสนุนหรือเรียกร้องต่อคณะผู้ปกครองประเทศ
๒. ความพยายามที่สำเร็จผลในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติของรัฐบาล หรือการ
 เลือกผู้นำ
๓. การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย และได้รับการรับรองว่าถูกต้อง (legitimate)
๔. การกระทำที่มีตัวแทน (representation)
๕. มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง
๖. การกระทำที่ต่อเนื่องและมีพลังผลักดันที่อาจเป็นการจัดการอย่างเป็นสถาบัน
 (institutionalised) หรือเป็นการกระทำที่มีผลรุนแรงในทันทีทันใด เช่น การก่อการ
 จลาจล
๗. การกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมือง มุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ
 หรือพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการบริหารราชการ
๘. การกระทำที่มีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติ (national politics) เท่านั้น
๙. การกระทำที่เป็นการกระทำทางการเมือง (a political act)
๑๐. การวางเฉยโดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว (alienation) เพราะรู้สึกว่าจะไม่เกิดผล
 อะไรขึ้น

โดยสรุปการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นการแสดงออกของพฤติกรรมทางการเมือง
 ของประชาชนในการเข้าไปร่วมมีส่วนในการตัดสินใจทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการออกเสียง
 เลือกตั้ง การบีบบังคับ การชักจูงอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม และการตัดสินใจ
 เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ Gabriel A. Almond เรียกว่าเป็น "ส่วนที่ใส่เข้าไป"

(input) ซึ่งถ้าส่วนที่ใส่เข้าไปคืออีกอาจคาดได้ว่า "ส่วนที่ออกมา" (output) น่าจะเป็น ผลลัพธ์ เช่น ในการใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชนส่วนใหญ่ เลือกหรือออกเสียงเลือกตั้งให้แก่ พรรคการเมืองหนึ่งเพื่อหวังจะให้พรรคการเมืองนั้นปฏิบัติตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ ผลปรากฏว่า พรรคการเมืองนั้นได้จัดตั้งเป็นรัฐบาล และได้ดำเนินการตามนโยบายที่ได้แถลงไว้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนจะเป็นผู้กำหนดทิศทางการทำงานของ รัฐบาล ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน ถึงแม้ว่าการเมืองจะเป็นสิ่งกระทบโดยตรง ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน แต่จากข้อเท็จจริงปรากฏว่าประชาชนจำนวนไม่มากนักที่ให้ความสนใจ และเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง พิจารณาอย่างง่ายที่สุดก็คือ การออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งเป็นการแสดงออกในขั้นต้น ได้มีการศึกษาถึงสภาพการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และสรุปผลออกมาในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ ประชาชนที่เห็นความสำคัญ และเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขันนั้นมีจำนวนน้อยที่สุด และประชาชนส่วนใหญ่มักจะละเลยไม่เห็นความสำคัญ แม้แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะ ทางด้านการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนที่ให้ความสนใจทางการเมืองอย่างแท้จริง ก็ยังมีจำนวนไม่มากนัก V.O.Key ได้สรุปผลการศึกษาคือการเลือกตั้งของชาวอเมริกัน

Gabriel A. Almond, "A Function Approach to Comparative Politics" in The Politics of the Developing Areas, eds. Gabriel A. Almond and James S. Coleman (New Jersey : Princeton University Press, 1960), pp. 17-18. อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ วัชรจร, "ความเข้าใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย," หน้า ๘๐.

โดยแบ่งคนออกเป็นชั้น ๆ ในลักษณะเหมือนขนมชั้น พบว่าชั้นแรกจะมีขนาดบางมาก คือ เป็นพวกที่มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน ชั้นที่สองหนามากขึ้นเป็นพวกที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองพอประมาณ เช่น ช่วยในการหาเสียง หรือพูดคุยการเมืองอยู่เสมอ และชั้นสุดท้ายมีจำนวนมากที่สุดและไม่ค่อยสนใจต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง^๑ และ Lazarsfeld ก็ได้แบ่งระดับของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอเมริกันไว้เป็น ๓ ระดับ โดยแสดงเป็นรูปปิรามิด ส่วนยอด คือ กลุ่มที่ทำหน้าที่ทางค่านิยมปฏิบัติและบริหาร ส่วนกลางคือ กลุ่มที่มีความสนใจทางการเมืองสูงกว่าประชาชนทั่ว ๆ ไป เป็นพวกที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ พยายามแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ให้รัฐบาลรับฟังและนำไปปฏิบัติ และส่วนฐานของสามเหลี่ยม คือ ประชาชนส่วนใหญ่ และเป็นส่วนที่ได้รับความสนใจ และมีการศึกษาวิจัยมากที่สุด^๒ จากผลการศึกษาดังกล่าวเราอาจคาดหมายได้ว่าไม่เฉพาะแต่สังคมอเมริกันเท่านั้นที่มีลักษณะเช่นนี้ แต่ในทุกๆ ระบบการเมืองประชาชนจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับที่ต่างกัน และประชาชนที่ให้ความสนใจและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างจริงจังจะมีจำนวนน้อยที่สุด

^๑ V.O. Key, Jr., Public Opinion and American Democracy (New York : Knopf, 1961), p.184. อ้างถึงใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมการเมือง," หน้า ๘๔-๘๕.

^๒ Paul F. Lazarsfeld, "Political Behavior and Public Opinion" in The Behavioral Sciences Today, ed. Bernard Berelson (New York : Harper and Row Publishers. Inc., 1964), pp.176-187. อ้างถึงใน วิชากรณั ปรามาช ฌ อุษยา, "ทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจและความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในเขตกรุงเทพมหานคร วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘," หน้า ๑๔.

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเมื่ออยู่มากมายหลายประการ จากผลงานการวิจัยทั้งในและต่างประเทศ สรุปได้ดังนี้/

๑. สภาพของบุคคล (resources) ได้แก่องค์ประกอบพื้นฐานของบุคคล เช่น เพศ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และอายุ เป็นต้น จากการสำรวจ current population survey เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๔ ซึ่งกระทำการสำรวจภายหลังการเลือกตั้งในสหรัฐอเมริกา พบว่า มีความแตกต่างกันในการเข้ามีส่วนร่วมในการเลือกตั้งระหว่างผู้ที่มีอายุ เพศ เชื้อชาติ ถิ่นที่อยู่ การอาศัยอยู่ในเมืองและชนบท ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ และสภาพทางสังคมที่ต่างกัน ตัวแปรที่ก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด คือ การศึกษา รายได้ ถิ่นที่อยู่อาศัย และอายุ^๑ นอกจากนี้ Lester W. Milbrath ได้กล่าวถึงผลการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า คนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมสูง มักจะสนใจและอยากเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าคนที่มีสถานภาพต่ำ คนที่มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองมาก มีความเข้าใจทางการเมืองมากย่อมจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก เพศชายมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง^๒ จากผลการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบพื้นฐานของบุคคลมีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และแยกพิจารณาได้ดังนี้

^๑ Leonard Broom, Philip Selznick, Sociology, a Text with Adapted Readings (New York : Harper & Row, Publishers, 1968), p.526.

อ้างถึงใน วิชาภรณ์ ปราโมช ณ อยุธยา, "ทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจและความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตกรุงเทพมหานคร เมษายน ๒๕๑๘," หน้า ๑๕-๑๖.

^๒ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics (Chicago : Rand McNally, 1968), pp.121-125. อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ รัชชวร, "ความเข้าใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย," หน้า ๗๖.

ก. เทศ จากการศึกษาของ Hugh A. Bone และ Austin Ranney ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับผลการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา โดยนำตัวเลขจากการเลือกตั้งของปี ค.ศ. ๑๙๕๖, ๑๙๖๐, ๑๙๖๔ และ ๑๙๖๘ มาศึกษาโดยละเอียดพบว่า เทศ ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครพรรคใดพรรคหนึ่ง แต่ในด้านความกระตือรือร้นเกี่ยวกับการเมืองแล้ว เทศหญิง มีน้อยกว่า เทศชาย และ เทศหญิง ไม่คิดว่าการออกเสียงเลือกตั้งของตนจะสำคัญต่อประเทศชาติมากเท่า เทศชาย ^(๑) จากการศึกษาเปรียบเทียบใน ๕ ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน อิตาลีและเม็กซิโก โดย Almond และ Verba พบว่า เทศชาย จะมีข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองมากกว่า เทศหญิง ^(๒) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า เทศชาย มีความสนใจในการติดตามข่าวสารทางการเมืองมากกว่า เทศหญิง วงษ์ เลิศไพศาล ^(๓) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของนิสิตปีสุดท้าย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีต่อฐานะและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พบว่า นิสิตชาย ทราบถึงหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่า นิสิตหญิง คิดเป็นสัดส่วน ๑.๑ ต่อ ๑ ขณะเดียวกัน

^(๑) Hugh A. Bone and Austin Ranney, Politics and Voters (New York : McGraw-Hill Book Company, 1967), p.140.

^(๒) Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Princeton : Princeton University Press, 1963), p.393.

^(๓) วงษ์ เลิศไพศาล, "วัฒนธรรมการเมือง : ศึกษาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความคิดเห็นของนิสิตปีสุดท้าย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีต่อฐานะและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทน," หน้า ๕๒-๕๔.

ชัยวัฒน์ รัชชจร^๑ พบว่า เพศชายมีความเข้าใจทางการเมืองในระดับชาติมากกว่าเพศหญิง คิดเป็นสัดส่วน ๑.๔ ต่อ ๑ ชลอ โบเจริญ^๒ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชน พบว่าผู้นำเยาวชนชายมีความรู้ในหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่า ผู้นำเยาวชนหญิง คิดเป็นสัดส่วน ๑.๔ ต่อ ๑ และเข้าใจองค์ประกอบของคณะรัฐมนตรี คิดเป็นสัดส่วน ๑.๒ ต่อ ๑ วิภากรณ์ ปราโมช ณ อุษยา^๓ พบว่าเพศชายจะมีความรู้ ความเข้าใจในระบบการเมืองแบบรัฐสภามากกว่าเพศหญิง คือ มีความรู้อยู่ในเกณฑ์ที่ คิดเป็น สัดส่วน ๑.๗ ต่อ ๑

สาเหตุที่เพศชายมีแนวโน้มในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง เนื่องจากชนบทกรรมนิยมประเพณีส่วนใหญ่เน้นว่าการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผู้ชาย ดังนั้น เพศชายจึงผูกพันกับการเมืองมากกว่าเพศหญิง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันสังคมจะเปลี่ยนแปลงเป็นแบบ อุตสาหกรรม อันมีผลทำให้ความแตกต่างทางเพศลดลง แต่ผลจากประเพณีที่ต่อเนื่องกันมาในระยะ เวลาอันยาวนานก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ เพศจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ข. ระดับการศึกษา การศึกษามีบทบาท และมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเมือง การปกครอง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะการศึกษาก่อให้เกิดความรู้ ความคิดเห็น

^๑ชัยวัฒน์ รัชชจร, "ความเข้าใจทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย," หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

^๒ชลอ โบเจริญ, "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท, หน้า ๑๒๓-๑๒๕.

^๓วิภากรณ์ ปราโมช ณ อุษยา, "ทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจและความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตกรุงเทพมหานคร วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

และความเชื่อถือจากปวงชน^๑ การศึกษาที่สูงขึ้นจะมีผลอย่างมากต่อชีวิตในแง่ที่จะทำให้บุคคลมีโลกทัศน์ที่กว้างขวาง มีความรู้เพิ่มขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงในรสนิยม และเป็นการเตรียมตัวในการประกอบอาชีพ^๒ การศึกษามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อทัศนคติทางการเมือง คนที่ได้รับการศึกษาน้อย หรือไม่ได้รับการศึกษาเลยจะมีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างไปจากคนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงกว่า โดยปกติแล้วคนที่มิระดับการศึกษาสูงจะมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง และมีโอกาสได้รับข่าวสารทางการเมืองได้มากกว่าคนที่มิระดับการศึกษาต่ำ จากการศึกษาของ Almond ใน "The Civic Culture" เกี่ยวกับผลกระทบของการศึกษาต่อพฤติกรรมทางการเมือง พบว่าผู้มิระดับการศึกษาสูงจะมีลักษณะดังนี้ คือ^๓

- ๑) ความระมัดระวังอิทธิพลของรัฐบาลต่อปัจเจกชน
- ๒) ติดตามการเมืองและให้ความสนใจต่อการรณรงค์หาเสียงมากกว่า
- ๓) มีข่าวสารทางการเมืองมากกว่า
- ๔) มีความคิดเห็นทางการเมืองกว้าง
- ๕) เข้าร่วมอภิปรายทางการเมืองมากกว่า
- ๖) มีความรู้ลึกซึ้งอิสระที่จะอภิปรายทางการเมือง
- ๗) สามารถมีอิทธิพลต่อรัฐบาล
- ๘) เป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นขององค์การต่าง ๆ
- ๙) มักมีแนวโน้มแสดงความเชื่อมั่นในตัวเอง

^๑ คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย, หน้า ๒๓-๒๔.

^๒ Seymour Martin Lipset, Political Man (Garden-City : Doubleday, 1960), p. 56.

^๓ มาแะศรี ยงเจริญ, "การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ ๓ และชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยรามคำแหง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๔๓.

จากการศึกษาใน ๕ ชาติของ Almond และ Verba พบว่าระดับการศึกษาของประชาชนที่มีผลต่อสมรรถนะทางการเมืองที่ต่างกัน คือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีความมั่นใจในสมรรถนะทางการเมืองสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ซึ่งสมรรถนะทางการเมือง (political efficacy) เป็นความรู้สึกอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความเข้าใจ และมีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง นักวิจัยพบว่า ในปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ชาวอเมริกันร้อยละ ๕๒ ที่มีคะแนนสมรรถนะทางการเมืองต่ำไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส่วนพวกที่มีคะแนนสมรรถนะทางการเมืองสูงไปใช้สิทธิเลือกตั้งถึงร้อยละ ๘๑^๑ ความรู้สึกว่ามีสมรรถนะทางการเมืองสูง-ต่ำ ไม่เพียงแต่บ่งถึงประโยชน์ที่จะได้จากการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการที่พลเมืองมีความรู้สึกว่าสามารถถกขั้การเมืองการปกครองเป็นสิ่งช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ และรู้สึกว่า การเมืองการปกครองเป็นเครื่องมือที่จัดเตรียมไว้ ซึ่งพร้อมที่จะทำตามคำแนะนำหรือความต้องการของพลเมือง ผู้ที่มีสมรรถนะทางการเมืองสูงจึงมีความรู้สึกต้องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะมั่นใจว่าตนเองสามารถเข้าไปมีอิทธิพลในระบบการเมืองได้ ส่วนผู้ที่มีสมรรถนะทางการเมืองต่ำมีความรู้สึกว่าตนเองไม่ได้มีความสำคัญและไม่มียอิทธิพลใด ๆ ต่อการเมือง จึงก่อให้เกิดความวางเฉยและไม่อยากจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากระดับการศึกษาจะมีผลต่อสมรรถนะทางการเมืองแล้ว จากการวิจัยของบุคคลอื่น ๆ อาทิ วิกาภรณ์ ปราโมช ณ อยุธยา ยังพบว่าระดับการศึกษาของประชาชนมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองทัศนคติต่อการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยและทัศนคติต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีสิ่งเหล่านี้ดีกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ^๒ การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญ

^๑ Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller, and Donald E. Stokes, The American Voter (New York : Wiley, 1960), pp.104-105. อ้างถึงใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมการเมือง," หน้า ๘๖.

^๒ วิกาภรณ์ ปราโมช ณ อยุธยา, "ทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจ และความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตกรุงเทพมหานคร วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๙," หน้า ๑๐๕-๑๐๖, ๑๒๐-๑๒๑, ๑๒๗.

อย่างยิ่งต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะผู้ที่ได้รับการศึกษามีความสำคัญในบทบาทของรัฐบาล เนื่องจากได้รับข่าวสารทางการเมืองและได้รับรู้ทัศนะทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย ๑ ระดับการศึกษาจึงนำมาสู่ความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครอง ก่อให้เกิดการประเมินค่า และมีความสำคัญในหน้าที่ของพลเมือง ๒

ค. รายได้ เป็นตัวแปรที่มีสหสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ก้าวที่ผู้มีรายได้สูงเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงนั้น อาจเป็นเพราะว่ามีกำลังทรัพย์และเวลาที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวคือ ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมักจะเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงและเมื่อมีการศึกษาสูงก็จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น รูปแบบหนึ่งของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองก็คือ การให้การสนับสนุนพรรคการเมืองเกี่ยวกับการเงิน ๓ คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีไม่ต้องวิตกกังวลในเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่องทำให้มีเวลาที่จะคิดถึงการเมืองได้มากขึ้น เมื่อบุคคลยังมีรายได้สูงขึ้น จะยิ่งรู้สึกว่าการกระทำทางการเมืองของแต่ละบุคคลจะมีส่วนกระทบถึงการเมืองทั้งหมด ขณะเดียวกันบุคคลยังมีรายได้ต่ำก็จะสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยลง ๔ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่า ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ คือ จากผลการวิจัยการเลือกตั้งผู้ว่าราชการและผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๔ โดยสรุปตัวอย่าง

Gabriel A. Almond and Sidney Verba, Education and Political Development. ed., James S. Coleman (New Jersey : Princeton University Press, 1965), p.20.

๒ พรศักดิ์ น่องแก้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมการเมือง," หน้า ๕๓.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

๔ Leonard Broom, Philip Selznick, Sociology, a Text with Adapted Readings, p.526. อ้างถึงใน วิจารณ์ ปราโมช ณ อยุธยา, "ทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจและความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในประเทศไทย นคร วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘," หน้า ๑๖.

จากประชาชนจำนวน ๒,๔๐๐ คน พบว่าผู้ที่มีรายได้สูงไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงที่สุดร้อยละ ๕๓ ผู้ที่มีรายได้ปานกลางไปใช้สิทธิร้อยละ ๓๘.๗๖ และผู้ที่มีรายได้ต่ำไปใช้สิทธิร้อยละ ๓๑.๘๐^๑

ง. อาชีพ เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง กลุ่มอาชีพเดียวกันจะมีลักษณะของความนึกคิด ค่านิยม และทัศนคติที่ใกล้เคียงกันเนื่องจากมีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน การประพฤติปฏิบัติในกลุ่มอาชีพเดียวกันจึงเหมือน ๆ กัน^๒ จะเห็นได้จากผู้ที่ประกอบอาชีพทางค่านกรรมการ ซึ่งกลุ่มนี้จะมีการศึกษาและรายได้ต่ำ กรอบความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองจึงมีลักษณะที่แคบ เนื่องจากไม่มีเวลาที่จะสนใจข่าวสารการเมือง ตรงข้ามกับผู้ประกอบอาชีพชั้นสูง ซึ่งมีตำแหน่งการงานที่ ๑ จะมีโอกาสที่จะสนใจทางการเมืองมากกว่า ลักษณะของอาชีพจึงมีส่วนสัมพันธ์กับระดับการศึกษา และรายได้ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองดังได้กล่าวมาแล้ว จากผลการวิจัยของ Jenson พบว่า ผู้ที่ใช้ชีวิตอาชีพประจำมีแนวโน้มที่จะกระตือรือร้นทางการเมืองมากที่สุด รองลงมาคือ นักธุรกิจ เสมียน ข่างฝีมือและกรรมกรตามลำดับ^๓ ซึ่งจากการวิจัย

^๑ ทิพาพร พิมพ์สิทธิ์ และ อนุสรณ์ ลิ้มมณี, พฤติกรรมการเมือง (กรุงเทพมหานคร : ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^๒ Gabriel A. Almond, "Political Process," in Comparative Politics Today : A World View, ed. Gabriel A. Almond (Boston : Little, Brown and Company, 1974), pp.47-49. อ้างถึงใน วรภาส รุจิโกชน์, "ทัศนคติทางการเมืองของกรรมกร : ศึกษาเฉพาะกรณีสหภาพแรงงานการรถไฟแห่งประเทศไทย ในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๓.

^๓ มานะศรี ยงเจริญ, "การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาระดับรัฐศาสตร์ชั้นปีที่ ๓ และชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยรามคำแหง," หน้า ๘๓.

ของ Hugh A. Bone และ Austin Ranney พบว่าผู้ที่มีสถานะทางอาชีพสูงมักจะนิยม พรรครีพับลิกัน ส่วนผู้ที่มีสถานะทางอาชีพต่ำ เช่น กรรมกร คนงาน มักจะนิยมพรรคดีโมแครต^๑ ลักษณะของอาชีพจึงมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จ. อายุ จากการศึกษาของ Hugh A. Bone และ Austin Ranney พบว่าบุคคลที่มีอายุสูงซึ่งมีแนวโน้มว่าจะสนใจการเมืองมากขึ้น และมีความกระตือรือร้นมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอายุประมาณ ๖๐ ปี โดยอธิบายว่าเนื่องจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นวัยที่เพิ่งเกษียณอายุทำงานจึงสนใจต่อสวัสดิการต่าง ๆ ที่รัฐคอยแทนให้ และมีเวลาให้สำหรับการดูแลผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับ^๒ แต่ผลจากการวิจัยของนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน พบว่าระดับอายุที่มีความสนใจ และมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงที่สุด คือ กลุ่มอายุวัยกลางคนและอัตราการมีส่วนร่วมจะค่อย ๆ ลดน้อยลงเป็นลำดับในวัยสูงอายุ ซึ่ง ไซยอนันต์ สมุทวนิช ได้สรุปไว้ว่า ผู้ที่มีอายุในวัยกลางคน คือ อายุ ๔๐-๕๐ ปี จะมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงที่สุด^๓ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่มีอายุน้อยมักจะเป็นฝ่ายข้างน้อย คือ ในบางประเทศมีเพียงร้อยละ ๔ หรือ ๕ ของประชากรทั้งหมด บุคคลในวัยดังกล่าวเป็นวัยที่กำลังหางานทำ ไปศึกษาเล่าเรียน เมื่อมีการเลือกตั้งจึงไม่ไปออกเสียง และผู้ที่ไม่ออกเสียงเลือกตั้งมากที่สุด คือ ผู้ที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคน^๔

^๑ Hugh A. Bone and Austin Ranney, Political and Voters, p.140.

^๒ Ibid.

^๓ ไซยอนันต์ สมุทวนิช, "การเมืองเปรียบเทียบ : วิวัฒนาการและแนวการศึกษา," ใน รัฐศาสตร์ : สถานภาพและวิวัฒนาการ, สมบัติ จันทรวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐๕.

^๔ จรูญ สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เด็จการ) และ หลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๒๓๓-๒๓๔.

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานของบุคคลที่กล่าวมาแล้ว คือ เพศ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และอายุ ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกหลายประการที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญก็คือ สถานภาพทางชนชั้นของบุคคลในสังคม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ การแบ่งชนชั้นในประเทศอังกฤษ ซึ่งแบ่งเป็นชนชั้นใหญ่ ๆ ๒ ชั้น โดยใช้ฐานทางอาชีพเป็นตัวกำหนดชนชั้นดังกล่าวได้แก่ ชนชั้นกลาง และชนชั้นกรรมาชีพ^๑ และผู้ออกเสียงเลือกตั้งในแต่ละชนชั้นมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนพรรคการเมืองโคพรรคการเมืองหนึ่งเป็นประจำ และโอกาสที่จะเปลี่ยนไปให้การสนับสนุนพรรคอื่นมีน้อยมาก จากการสำรวจของ Gallup Poll และ Butler กับ Stokes พบว่าผู้ออกเสียงเลือกตั้งที่จัดเป็นชนชั้นกลางส่วนมากสนับสนุนพรรคคอนเซอร์เวทีฟ ขณะที่ชนชั้นกรรมาชีพส่วนใหญ่ให้ความสนับสนุนพรรคเลเบอร์ ความรู้สึกของประชาชนที่คิดว่าตนสังกัดอยู่ในชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งนั้น ได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการออกเสียงเลือกตั้ง^๒ โดยมีความเชื่อมั่นว่า พรรคการเมืองที่ตนสนับสนุนนั้นเป็นตัวแทนของชนชั้นและจะรักษามลประโยชน์ของชนชั้นของตนได้

สรุปได้ว่า องค์ประกอบพื้นฐานของบุคคลที่มีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่อาจมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละสังคม ซึ่งจะต้อนำปัจจัยอื่น ๆ มาประกอบในการพิจารณาด้วย

^๑ Richard Rose, The Problem of Party Government (London : Books Ltd., 1976), pp.98-99. อ้างถึงใน สมบูรณ์ สุขสำราญ, โครงสร้างทางชนชั้นและพฤติกรรมทางการเมืองออกเสียงเลือกตั้งในสหราชอาณาจักร (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

๒. สิ่งแวดล้อมทางการเมือง (political environment) สิ่งแวดล้อมทางการเมืองเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยพิจารณาได้ดังนี้

ก. สถาบันการเมืองที่มีความชอบธรรม การสร้างสถาบันทางการเมืองให้มีความชอบธรรม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับระบบการเมืองปกครอง คือ จะต้องพัฒนาสถาบันทางการเมือง ระเบียบปฏิบัติ การกระทำ การตัดสินใจ นโยบาย เจ้าหน้าที่ และผู้นำของรัฐบาลให้ได้รับความเชื่อถือ และได้รับการยอมรับจากประชาชน^๑ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่จะชักนำให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

ข. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมที่มีการพัฒนาสูงจะมีผลให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง เช่น ในประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา การปกครองในระบบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จในประเทศที่มีชนชั้นกลางมาก การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยความมั่งคั่ง (รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชาชน) การพัฒนาอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงสภาพจากชนบทมาเป็นเมือง และระดับการศึกษาของประชาชน ซึ่งปัจจัยทั้งหมดนี้ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนอาจจะรวมกัน และถือเป็นปัจจัยอันเดียวกันได้^๒

ค. สภาพของการเลือกตั้ง ได้แก่การกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางการเมือง เช่น การกำหนดคุณสมบัติของผู้เลือกตั้ง เช่น สัญชาติของบิดา การศึกษา อายุ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นการจำกัดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน นอกจากนี้ยังรวมถึงระบบการ

^๑ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (Englewood Cliff, N.J. : Prentice-Hall, 1963), p.19.

^๒ โปรงค์ จรุง สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เศรษฐกิจ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่, หน้า ๕๒-๕๕.

บริหารงานเลือกตั้งที่จะสามารถดึงดูดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้เพียงใด กล่าวคือ การกำหนดหน่วยเลือกตั้ง อำนาจความสะดวกให้แก่ประชาชนเพียงใด การประชาสัมพันธ์มีประสิทธิภาพในการชี้ให้ประชาชนเห็นถึงคุณค่าในการเลือกตั้ง และสามารถกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพียงใด และยักรวมถึงส่วนอื่น ๆ เช่น การอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง ความถูกต้องสมบูรณ์ของทะเบียนผู้เลือกตั้งและทะเบียนราษฎร เป็นต้น

ง. อิทธิพลของวัฒนธรรม วัฒนธรรมหมายถึง พฤติกรรมทุก ๆ อย่างของมนุษย์กันเป็นแบบแผนที่ยึดมั่นปฏิบัติสืบต่อกันมาในสังคม ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ทัศนคติ การดำเนินชีวิต การเมือง ขนบธรรมเนียมและประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น อิทธิพลของวัฒนธรรมในแต่ละชาติมีผลต่อการพัฒนาการเมือง เช่น การปรับตัวของวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดีเพียงใด และวัฒนธรรมของชาติมีความสอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครองหรือไม่เพียงใด ประชาชนในชาติได้รับการถ่ายทอดแบบแผนทางวัฒนธรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานเกี่ยวกับการปฏิบัติ คุณค่าความเชื่อ และได้หล่อหลอมกลายเป็นสัจพจน์ซึ่งแสดงออกมาในแนวเดียวกัน หรือมีลักษณะใกล้เคียงกันอันมีผลต่อพฤติกรรมที่จะแสดงออกทางการเมือง

จ. อิทธิพลของกลุ่ม ลักษณะของกลุ่มจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของคนในสังคม เนื่องจากจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อิทธิพลของกลุ่มได้ถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติที่คล้ายกันให้แก่สมาชิกของกลุ่ม โดยทั่วไปจะแบ่งกลุ่มออกเป็น ๓ ประเภท คือ ^๑

^๑ ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และ อนุสรณ์ ลีมนงณี, พฤติกรรมการเมือง, หน้า ๒๐.

ก) กลุ่มปฐมภูมิ (primary group) เช่น ครอบครัว นับว่าเป็นกลุ่มแรกที่มีความใกล้ชิดกับบุคคลที่สุด และทำหน้าที่ให้การเรียนรู้กลุ่มเกลา นับตั้งแต่บรรทัดฐานของสังคม เป็นต้น ครอบครัวใดที่ให้ความสำคัญในการเข้ามีส่วนร่วมภายในครอบครัว อบรมสั่งสอนในสิ่งที่ควรไม่ควร ซึ่ง Robert E. Lane เรียกว่า หน้าที่ศีลธรรม " duty-morality" ^๑ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นก็จะมีความรู้สึกรับผิดชอบ และรู้หน้าที่อันควรปฏิบัติในฐานะพลเมืองที่ดี คือ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ในครอบครัวที่มีลักษณะเผด็จการ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจะไม่รู้สึกรับผิดชอบต่อสังคมการเมือง จะเพิกเฉยและไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง Lane ยังได้กล่าวถึงอิทธิพลของบิดาในการถ่ายทอดความเชื่อทางการเมืองให้แก่ลูกโดยตรง เช่น สอนถึงระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยว่าคืออะไร เป็นต้น และการถ่ายทอดโดยทางอ้อม เช่น การประพฤติปฏิบัติ บุคลิกภาพของบิดาซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของลูกได้เช่นกัน นอกจากครอบครัวแล้วโรงเรียนยังมีอิทธิพลในการกล่อมเกลาคำนิยมต่าง ๆ โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวกับการปกครอง

ข) กลุ่มทุติยภูมิ (secondary group) มีความสำคัญต่อพฤติกรรมทางการเมืองโดยการติดต่อสื่อสาร การใช้อิทธิพลของกลุ่มต่อสมาชิก การประพฤติปฏิบัติของบุคคลในกลุ่มจะมีลักษณะเหมือน ๆ กัน เช่น นิยมพรรคการเมืองเดียวกัน กลุ่มทุติยภูมินี้ประกอบด้วยกลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา และกลุ่มข้าราชการ เป็นต้น

ค) กลุ่มอ้างอิง (reference group) ก็นับว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมือง เช่น กลุ่มชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มศาสนา กลุ่มเชื้อชาติ และกลุ่มชุมชน เป็นต้น

^๑ Robert E. Lane, Political Life (New York : The Free Press, 1965), pp.206-207. อ้างถึงใน ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และ อนุสรณ์ ลิ้มมณี, พฤติกรรมการเมือง, หน้า ๒๑.

สรุปได้ว่า ลักษณะของกลุ่มที่กล่าวมามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคม เพราะบุคคลจะได้รับการกล่อมเกลாத่างด้านความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มจะเป็นผู้ถ่ายทอดให้

ฉ. อิทธิพลของสื่อมวลชน สื่อมวลชนมีบทบาทในการถ่ายทอดข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และค่านิยมต่าง ๆ ทางการเมืองเป็นตัวยุ่ให้มีการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่การปรับวิถีชีวิต และค่านิยม เพื่อการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย สื่อมวลชนยังมีบทบาทในการให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทางหนังสือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์^๑ สื่อมวลชนจึงเป็นตัวจักรที่สำคัญในการให้ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ข้อเท็จจริง ค่านิยมทัศนคติ แบบแผนการดำเนินชีวิตให้แก่ประชาชน ในประเทศสหรัฐอเมริกาสื่อมวลชนมีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความคิดเห็นทางการเมือง หนังสือพิมพ์มีจำนวนจำหน่ายมากกว่า ๖๐ ล้านฉบับต่อวัน และประมาณกันว่ามีเพียงหนึ่งในยี่สิบห้าครอบครัวของคนในเมืองที่ไม่ได้อ่านหนังสือพิมพ์รายวัน Walter Lippmann ได้เรียกหนังสือพิมพ์ว่า เป็นคัมภีร์ของประชาธิปไตย (bible of democracy) สำหรับโทรทัศน์นั้นได้มีอิทธิพลเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในยุคปัจจุบันวิทยุยังมีบทบาทสำคัญตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท^๒ สื่อมวลชนจึงเป็นตัวกลางในการทำหน้าที่ถ่ายทอดข่าวสารจากฝ่ายบริหารไปสู่ประชาชน ขณะเดียวกันจะนำความต้องการของประชาชนไปสู่ฝ่ายบริหาร

สิ่งแวดล้อมทางการเมือง จึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และเป็นตัวกำหนดแบบแผนและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในสังคม

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๘๑.

^๒ James MacGregor Burns and J.W. Peltason, Government by the People, 8th edition (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc, 1972), pp. 195-196. อ้างถึงใน เสถียร หอมขจร, มติมหาชนกับประชาธิปไตย พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๘-๑๑๐.

๓. ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนรวมทางการเมืองของประชาชน คือ ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ซึ่งหมายถึง ความรู้ความเข้าใจ ของประชาชนที่มีต่อการเมืองและการปกครอง หน้าที่ของประชาชน และรวมถึง ความรู้ความเข้าใจ ในความหมายของระบอบประชาธิปไตย ประชาชนที่มี ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ย่อมจะมองเห็นความสำคัญ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการเมือง ขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง กรณีที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพื่อเลือกตัวแทนที่มีนโยบายสอดคล้องกับความต้องการของตนเอง เข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภา สำหรับแหล่งที่มาของ ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ได้แก่ สื่อมวลชน สถานศึกษา ชาวสารจากทางราชการ พรรคการเมือง แดงการด์ของรัฐบาล คำปราศรัยของผู้นำทางการเมือง เป็นต้น ในเรื่องดังกล่าวสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ คือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทำหน้าที่นี้ได้อย่างดีที่สุด เพราะสามารถกระจายข่าวสารให้คนส่วนใหญ่ได้รับทราบได้ในเวลาอันรวดเร็ว ปัญหาที่พบอยู่เสมอสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา ก็คือ ประชาชนยังขาด ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง พิจารณาได้ความมีสาเหตุสำคัญ ๆ อยู่หลายประการ เช่น สถาบันทางการเมืองอันได้แก่พรรคการเมือง และยูเทนาธิสทึทไม่ได้ทำหน้าที่ในการสร้างทัศนคติ สร้าง ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง และ ความรู้ความเข้าใจ ในระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง^๑ ความระงับกันของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากการปฏิวัติรัฐประหาร^๒ อันมีผลให้ประชาชนขาดความต่อเนื่องในการเรียนรู้ทางการเมือง โดยเฉพาะทางคำปราศรัยทางการเมือง การที่ประชาชนขาด ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง จึงเป็นผลร้ายต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

^๑ คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย, หน้า ๑๕๕.

กองสงวนฯ กอ.ผ.ผ. : ๒๑ ๑๖

^๒ ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย, ประเทศไทยกับการพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓), หน้า ๘๓.

๔. ทัศนคติ ทัศนคติเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เนื่องจากทัศนคติเป็นที่มาของพฤติกรรม ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายความหมายของทัศนคติไว้ว่า "ทัศน" หมายถึง ความเห็น การเห็น เครื่องรู้เห็น ฯลฯ ส่วน "คติ" แปลว่าความเป็นไป การดำเนินวิธี ฯลฯ^๑ ซึ่งเมื่อรวมเป็นคำว่าทัศนคติแล้ว แปลว่า แบบอย่าง หรือลักษณะของความเห็น กล่าวโดยขยายความก็คือ ความรู้สึกหรือความเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นไปในรูปของการเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เห็นไปในแง่ดีหรือไม่ดี ทัศนคติจึงเป็นลักษณะของความคิดเห็นที่ยอมรับ (approve) หรือไม่ยอมรับ (disapprove) สิ่งใดสิ่งหนึ่ง^๒ ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "ทัศนคติ" ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

E. Faris อธิบายว่า ทัศนคติ คือ สภาพความพร้อมแห่งจิตใจแบบหนึ่ง หรือการแสดงออกที่รู้สึกเป็นความโหม่งน้ำที่จะกระทำ เป็นพลังกระตุ้นและกำหนดทิศทางแก่การแสดงออกของบุคคลนั้น ๆ ต่อสิ่งที่เขารู้สึกสำนึก^๓

^๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พระนคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๓), อ้างถึงใน สุภา ศรีรักษ์, "ทัศนคติของช่างฝีมือที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนช่างฝีมือทหาร ต่อการนำความรู้ทางวิชาชีพไปใช้ในการปฏิบัติงาน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๔.

^๒ อุทัย หิรัญโต, สังคมวิทยาประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเคียนส์โตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๘๐.

^๓ ประวัน สัตยธีรานนท์, "ทัศนคติของประชาชนต่อข้าราชการอำเภอ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านท่าไทร ตำบลท่าไทร อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๖.

Ralph H. Turner อธิบายไว้ว่าความหมายของทัศนคตินั้นโดยสามัญสำนึก
ถือว่าทัศนคติ คือ ภาวะทางจิตหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมประเภทหนึ่ง และในกรณี
ที่ไม่มีอิทธิพลจากทัศนคติอื่น ๆ ประกอบกับบุคคลนั้นอยู่ในเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับทัศนคตินั้นแล้ว
ก็จะสามารถคาดพฤติกรรมได้ เพราะว่าพฤติกรรมเป็นผลโดยตรงจากทัศนคตินั้น^๑

ทิตยา สุวรรณะชญ ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า หมายถึงความรู้สึนึกคิด
หรือความรู้สึนึกคิดที่ดีเป็นแนวปฏิบัติ หรือแบบการมองของบุคคลใดบุคคลหนึ่งต่อสิ่งเร้าอันใด
อันหนึ่ง หรือสิ่งที่เขาประเมินโดยที่ความรู้สึนึกคิด หรือแบบของการมองนี้จะเป็นการประเมินค่า
ของสิ่งนั้นโดยที่มาตรฐานของบุคคลนั้นเป็นเครื่องวัด^๒

ชัตติยา กรรณสูต อธิบายว่าทัศนคติ หมายถึงความรู้สึกที่คนเรามีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
หรือหลายสิ่งก็ตามในลักษณะที่เป็นอัตวิสัย (subjective) อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้น หรือ
มีผลให้เกิดการกระทำ หรือการแสดงออกที่เรียกกันว่า พฤติกรรม^๓ สำหรับคำว่า ทัศนคติ
ทางการเมือง (political attitudes) กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความ
หมายไว้ว่า หมายถึง "การวางตัวการแสดงออกของบุคคลในสถานที่ต่าง ๆ ทางการเมือง
รวมถึงความรู้สึก ความคิดเห็นการมองภาพทางการเมืองและการประพฤติปฏิบัติทางการเมือง
ส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมที่ได้สัมผัสไว้จาก
การเรียนรู้ทางสังคมและทางการเมืองแต่เยาว์วัย"^๔

^๑ ทิตยา สุวรรณะชญ, "ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรม," วารสาร
พัฒนบริหารศาสตร์ ๑๗ (ตุลาคม ๒๕๒๐), หน้า ๕๕๗.

^๒ สุภา ศรีรักษ์, "ทัศนคติของช่างฝีมือที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนช่างฝีมือทหาร
ต่อการนำความรู้ทางวิชาชีพไปใช้ในการปฏิบัติงาน," หน้า ๑๕.

^๓ ชัตติยา กรรณสูต, ทัศนคติในการปฏิบัติงานของข้าราชการ (กรุงเทพฯ : รายงาน
การวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๒.

^๔ กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, ประมวลศัพท์บัญญัติวิชาการศึกษา
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๘), หน้า ๒๓.

จะเห็นได้ว่า คำนิยามของคำว่า "ทัศนคติ" จะมีความหมายแตกต่างกันอยู่บ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการให้คำนิยาม (definite criteria) สำหรับหลักเกณฑ์ในการให้คำนิยามมีดังนี้ คือ ^๑

๑. ทัศนคติไม่ได้เกิดขึ้นโดยกำเนิด แต่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละบุคคล
๒. ทัศนคติมีการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่าง ๆ ของสิ่งเร้า
๓. ความคงที่ของทัศนคติขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุต่าง ๆ ทัศนคติก่อตัวขึ้นจากการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้แก่บุคคล สิ่งของต่าง ๆ เช่น กลุ่ม ค่านิยม สถาบัน สาระต่าง ๆ ทางสังคม หรือความคิดต่าง ๆ เป็นต้น
 ๔. คุณลักษณะทางค่านิยมรู้สึก
 ๕. ทัศนคติเกิดจากการแบ่งปริมาณของเรื่องต่าง ๆ ว่ามากหรือน้อย เช่น คนเราจะชอบคน ๆ หนึ่งมากหรือน้อยก็ต่อเมื่อเขาได้เปรียบเทียบแล้วว่าตัวเขามีความคล้ายคลึงกันกับคน ๆ นั้นมากหรือน้อย
๖. ไขหลักการนำไปใช้นิยามจะต่างกันเพื่อให้นิยามของคำว่า "ทัศนคติ" ต่อวัตถุและทัศนคติต่อสังคม เป็นต้น

ลักษณะสำคัญของทัศนคติ ทัศนคติมีลักษณะสำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ ^๒

๑. ทัศนคติเป็นสภาวะก่อนที่จะมีพฤติกรรมโต้ตอบ (predisposition to respond) ต่อเหตุการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ หรืออาจจะเรียกว่าเป็นสภาวะพร้อมที่จะมีพฤติกรรมจริง

^๑ ไรซ์ เจียมบรรจง, จิตวิทยาสังคม (นนทบุรี : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, ๒๕๒๒), หน้า ๔๑.

^๒ ทิทยา สุวรรณะชญ, "ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรม," หน้า ๖๐๒-๖๐๓.

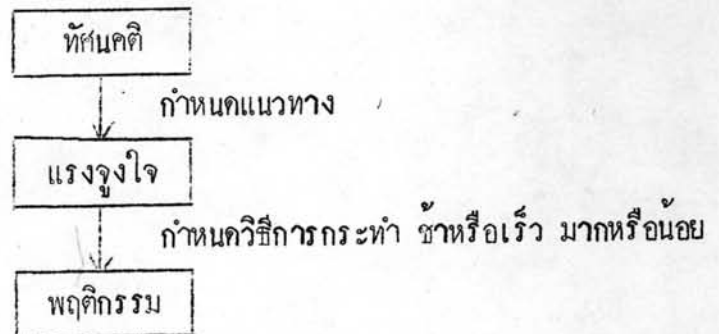
๒. ทศนคติจะมีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลา (persistent over time)
แต่มีได้หมายความว่า จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง

๓. ทศนคติ เป็นตัวแปรแฝงที่นำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึก
นักคิดไม่ว่าจะเป็นในรูปของการแสดงออกโดยวาจา หรือการแสดงความรู้สึกตลอดจนการที่จะต้อง
เผชิญหรือหลีกเลี่ยงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๔. ทศนคติ มีคุณสมบัติของแรงจูงใจในอันที่จะทำให้บุคคลประเมินและเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ซึ่งหมายความว่า ไปถึงการกำหนดทิศทางของพฤติกรรมจริงด้วย

ทศนคติ จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพฤติกรรม นักจิตวิทยาเชื่อกันว่า ทศนคติ
เป็นตัวการที่จะกำหนดทิศทางของพฤติกรรม นั่นคือทศนคติก่อให้เกิดแรงจูงใจ (motivation)
ซึ่งหมายถึงภาวะภายในจิตใจของบุคคลที่พร้อมที่จะกระตุ้นแนวทางให้พฤติกรรมดำเนินไปตามเป้าหมาย
และแรงจูงใจเป็นผู้กำหนดให้เกิดพฤติกรรมที่จะให้ทำหรือละเว้นสิ่งต่าง ๆ

รูปที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทศนคติ แรงจูงใจ และพฤติกรรม

คุณสมบัติของทัศนคติ ทัศนคติมีคุณสมบัติที่เด่นชัดอยู่ ๓ ประการ คือ^๑

๑. มีลักษณะสม่ำเสมอ (consistency) คือ ไม่อาจเปลี่ยนแปลงไปโดยง่าย
๒. มีทิศทาง (direction) ที่แน่นอนต่อสิ่งแวดล้อมหรือเป้าหมายทางทัศนคติ (attitude object) แต่ละอย่าง
๓. มีปริมาณความเข้มข้นมากน้อยสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อาจมีขนาดไปทางบวก ทางลบ หรือกลาง ๆ ทั้งนี้เพราะเปลี่ยนแปลงได้ตามความเปลี่ยนแปลงของค่านิยม

องค์ประกอบของทัศนคติ (attitude components) สำหรับองค์ประกอบของทัศนคติ Milton J. Rosenberg และ Carl I. Hovland ได้แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง^๒ คือ

๑. องค์ประกอบทางอารมณ์ (affective component) ได้แก่ความรู้สึกส่วนตัวที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น ความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ โกรธเกลียด รัก เป็นต้น ซึ่งแสดงออกโดยสีหน้าท่าทาง เมื่อคิดหรือพูดถึงสิ่งนั้น

๒. องค์ประกอบทางค่านิยมความคิดและเหตุผล (cognitive component) หมายถึง ความเชื่อ (belief) หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ หรือความคิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องราวของการใช้เหตุผลของบุคคลในการแยกแยะความแตกต่าง ตลอดจนผลต่อเบื้องผลได้ผลเสีย ซึ่งถ้าจะพิจารณาอย่างลึกซึ้งก็คือ การที่บุคคลจะสามารถนำเอาคุณค่าทางสังคมที่ได้รับการอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดมาใช้ในการวิเคราะห์พิจารณาประกอบเหตุผลของการที่ตนจะประเมิน และการพิจารณาของบุคคลในส่วนนี้จะมีลักษณะปลอดจากอารมณ์ แต่จะเป็นเรื่องของเหตุผลอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อของบุคคล

^๑ Theodore M. Newcomb, Ralph H. Turner and Philip E. Converse, Social Psychology (New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1965), pp. 58-65.

^๒ Milton J. Rosenberg and Carl I. Hovland, Attitude Organization and Change (New Haven : Yale University Press, 1960), p. 1.

๓. องค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม (behavioral component) เป็นแนวโน้มที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสิ่งของบุคคลหรือสถานการณ์ ซึ่งแนวโน้มของการกระทำหรือพฤติกรรมนี้ จะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับความคิด เหตุผล และอารมณ์ หรือความรู้สึก

จะเห็นได้ว่าทัศนคติของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมิได้มีหรือเกิดขึ้นโดยฉับพลัน การที่จะมีขึ้นได้ บุคคลนั้นจะต้องมีความคิดในเรื่องนั้น ๆ เสียก่อน ความคิดอันนี้จะมีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ จะใคร่ครวญถึงเหตุผล ความคิด และการรับรู้ ก่อตัวเป็นรูปร่างแน่นอนและการแสดงออกของพฤติกรรมที่เกี่ยวกับทัศนคตินั้นจะแฝงความรู้สึกส่วนตัวประกอบไปด้วยเสมอ

การเกิดทัศนคติ ทัศนคติมิใช่เป็นสิ่งที่เกิดติดตัวมาตั้งแต่เกิด ๆ แต่เป็นการ เกิดขึ้นมาภายหลัง มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ข้อสังเกตของการเกิดทัศนคติ เช่น Allport, Krech, Crutchfield และ Ballachy ซึ่งสรุปแล้วพอจะให้หลักการโดยสังเขปได้ว่า ทัศนคติเกิดได้จากสิ่งต่อไปนี้ ๑

๑. เกิดจากประสบการณ์ที่บุคคลได้พบเห็นและเกิดการประทับใจมาโดยตรง
๒. เกิดจากกระบวนการเรียนรู้จากการอบรมสั่งสอนโดยวิธีสั่งคณกรณจาก พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และคนสูงอายุ เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อต่าง ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
๓. เกิดจากการเลียนแบบ หรือทำตามอย่างบุคคลที่มีอิทธิพลโดยตรง เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ ที่คนนิยมชมชอบ บุคคลอาจรับเอาทัศนคติของคนเหล่านี้มาเป็นทัศนคติของตัวเองได้
๔. เกิดจากอิทธิพลของกลุ่มสังคม อิทธิพลของกลุ่มที่บุคคลเข้าไปรวมตัวเป็นสมาชิก ความคิดเห็นของกลุ่มนั้น ๆ สามารถบีบบังคับให้สมาชิกในกลุ่มต้องยอมปฏิบัติตามไปด้วย ดังนั้น กลุ่มที่มีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปในลูทางใด ก็ย่อมชักจูงให้ทัศนคติของสมาชิกเบี่ยงเบนไปด้วย หากว่าทัศนคตินั้น ๆ มิได้ขัดแย้งกับความรู้สึกของสมาชิกจนเกินไป
๕. เกิดจากการสรุปตีความจากคุณลักษณะที่ปรากฏ เป็นการสรุปตีความจากความ คิดเห็นของตนเองว่าน่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น และจะสร้างทัศนคติขึ้นได้ในทันที

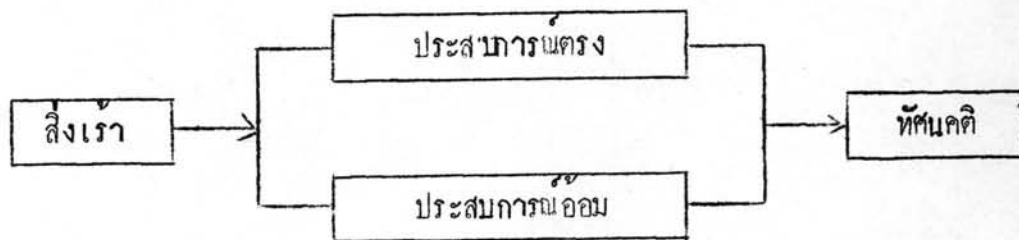
๖. เกิดจากความผิดปกติในเรื่องการปรับตัว ทักษะคติของคนที่มีสุขภาพจิตไม่สมบูรณ์ หรือมีความบกพร่องในเรื่องบุคลิกภาพและการปรับตัวมักจะมองโลกในแง่ร้าย

นอกจากนี้ Charles R. Foster ได้สรุปแนวความคิดที่เกี่ยวกับการเกิดของ ทักษะคติว่าขึ้นอยู่กับมูลเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. ประสบการณ์ที่บุคคลมีกับสิ่งของ บุคคล หรือสถานการณ์ ทักษะคติเกิดขึ้นจากการที่ บุคคลได้พบเห็น ค้นเคย ทดลอง อันเป็นประสบการณ์ตรง (direct experiences) หรือ อาจเกิดจากประสบการณ์อ้อมก็ได้ (indirect experiences) เช่น การเห็นรูปภาพ การอ่าน การฟัง บุคคลจะไม่มีทักษะคติต่อสิ่งใดได้เลยหากมิได้มีประสบการณ์ในสิ่งนั้นมาก่อน ทั้งนี้ก็เพราะทักษะคติเป็นเรื่องที่เกิดจากการรับทราบ (cognition)

๒. ค่านิยมและการตัดสินค่านิยม เนื่องจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการตัดสิน ค่านิยมไม่เหมือนกัน กลุ่มคนเหล่านั้นจึงอาจจะมีทักษะคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันได้

รูปที่ ๒ แสดงที่มาของทักษะคติ

สรุปความหมายของทักษะคติได้ดังนี้ ทักษะคติ คือ สภาพความพร้อมของจิตใจในอันที่จะ สมองตอบต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสภาพของจิตใจดังกล่าวจะต้องได้รับอิทธิพล กระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ หลายอย่างทั้งจากประสบการณ์ การได้รับข่าวสารจากภายนอก

Charles R. Foster, Psychology for life Adjustment (Chicago: American Technical Society, 1952), p.119. อ้างถึงใน สุภา ศรีวิเศษ, "ทักษะคติของ ข่างฝีมือที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนช่างฝีมือทหารต่อการนำความรู้ทางวิชาชีพไปใช้ในการ ปฏิบัติงาน," หน้า ๑๓-๑๘.

รวมทั้งการ เรียนรู้จำที่สะสมไว้ภายในมาประสมกันจนเกิดเป็นทัศนคติขึ้น ทัศนคติไม่ได้เกิดขึ้นเอง โดยธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นและฝังอยู่ในจิตใจของคนเราหลังจากถูกสั่งสอนให้ชอบ หรือเกลียด ขอมรับหรือไม่ยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเป็นเวลานานพอสมควร หรือการที่บุคคลผู้นั้นได้รับ ประสบการณ์ด้วยตนเอง แต่ประสบการณ์ที่ได้รับนี้จะต้องเป็นประสบการณ์ที่ประทับใจอย่างรุนแรง หรือเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ จนเกิดความรู้สึกฝังใจที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับทัศนคติ เกิดขึ้นจากการ เรียนรู้ การได้รับข่าวสารจากภายนอก และประสบการณ์ในอดีตมาประสมประสานกัน จนเกิดเป็นทัศนคติขึ้นในรูปของโครงสร้างทางสมมติฐาน ซึ่งมองเห็นไม่ได้แต่อาจทราบได้ด้วยการ อ่านข้อความที่เจ้าข้าเขียน ฟังถ้อยคำที่เขาพูด พร้อมกับสังเกตกิริยาท่าทางที่เขาแสดงออก การทราบถึงทัศนคติของบุคคลช่วยให้เราสามารถคาดการณ์อนาคตเกี่ยวกับพฤติกรรมของเขาได้ เป็นส่วนมาก ทัศนคติจึงตั้งอยู่บนรากฐานของจิตใจที่ได้รับประสบการณ์มาเป็นเวลานานยากที่จะ เปลี่ยนแปลงได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น^๒ อย่างไรก็ตาม ทัศนคติอาจเปลี่ยนแปลงได้ในบางกรณี เหมือนกัน เช่น ในกรณีที่สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป หรือข่าวสารต่าง ๆ เปลี่ยนไปในลักษณะที่น่าเชื่อถือ กว่าเดิม การเปลี่ยนทัศนคติอาจจะต้องใช้เวลาพอสมควร การศึกษาในเรื่องทัศนคติจึงเป็นสิ่ง จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมามีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติของตัวเอง ขณะเดียวกันถ้าพิจารณาในแง่ของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ให้เสรีภาพแก่ ประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว ทัศนคติของประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นปัจจัยหนึ่ง ในการที่จะกำหนดว่าประชาชนจะให้ความสนับสนุนหรือเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยเพียงใด

^๑ Paul F. Secord and Carl W. Backman, Social Psychology

(New York : McGraw-Hill Book Company, Inc., 1964), p.100.

^๒ อุทัย หิรัญโคต, สังคมวิทยาประยุกต์, หน้า ๘๑.

๕. พรรคการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้ให้ความสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน อันึ่ง การที่ประชาชนเป็นจำนวนมากมาอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมก่อให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ขณะเดียวกันประชาชนแต่ละคนย่อมต้องการที่จะรักษาและปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ด้วยเหตุนี้ประชาชนที่มีความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวในแนวทางเดียวกัน จึงได้มารวมตัวกันเพื่อที่จะดำรงรักษา หรือเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ได้เสียที่ตนต้องการ และได้ก่อให้เกิดการต่อสู้แข่งขันกันทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อครองผลประโยชน์ต่าง ๆ หรือเพื่อสร้างอิทธิพลในการเป็นรัฐบาลเสียเอง ซึ่งกลุ่มของบุคคลดังกล่าวนี้ก็คือพรรคการเมือง^๑ ด้วยเหตุนี้พรรคการเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะพรรคการเมืองจะแสดงออกในการกำหนดนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแนวทางกว้าง ๆ ว่ารัฐบาลควรจะทำเนิการไปในแนวทางใดจึงจะเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติมากที่สุด และได้กลายเป็นเครื่องมือสำหรับแสดงเจตจำนง ค้ของประชาชนเมื่อพรรคการเมืองใดได้รับการเลือกตั้งเข้าไปเป็นเสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภาและจัดตั้งเป็นรัฐบาลก็จะทำหน้าที่ในการปกครองประเทศให้เป็นไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ ขณะเดียวกันพรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายค้านก็จะทำหน้าที่ปกป้องรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยการควบคุมดูแลให้รัฐบาลบริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ในขอบเขตแห่งกฎหมาย^๒ จากความสำคัญของพรรคการเมืองดังกล่าวมีผลให้ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเทศเสรีประชาธิปไตยได้รับเอาแนวความคิดเกี่ยวกับระบบพรรคการเมืองไปใช้เป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญที่สุดและพรรคการเมืองได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของประชาชน ดังนั้นพรรคการเมืองในประเทศเสรีประชาธิปไตยจึงเป็นทั้ง "อุดมการ" และ

Robert Michels, Political Parties, A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy (New York : The Free Press, 1968), pp.20-25. อ้างถึงใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑.

^๒ ชัยภักดิ์ บุรุษพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทยนับแต่ยุคแรกถึงปัจจุบัน (พระนคร : สำนักพิมพ์โอเคียนส์โตร์, ๒๕๑๑), หน้า ๒๓.

"วิถีชีวิต" ของประชาชนอย่างมั่นคง พรรคการเมืองจึงเป็นเครื่องคุ้มกันมิให้ประเทศชาติสูญเสียความเป็นประชาธิปไตยไป เพราะถ้าปราศจากพรรคการเมืองก็เท่ากับว่าประเทศนั้นมีได้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใดถึงแม้ว่าประเทศนั้น ๆ จะเรียกตัวเองว่า "ประชาธิปไตย" ก็ตาม^๑

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่าพรรคการเมืองไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ คือ Austin Ranney และ W. Kendall ได้ให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมือง คือ กลุ่มของบุคคลหลาย ๆ กลุ่มที่มีความเป็นอิสระและได้มารวมตัวกันเพื่อคัดเลือกบุคคลเข้าสมัครรับเลือกตั้งเพื่อแข่งขันกันโดยมุ่งหวังที่จะได้รับชัยชนะ เพื่อที่จะเข้าควบคุมการดำเนินงานและนโยบายของรัฐบาล^๒

Jack C. Plano และ Milton Greenberg ได้ให้ความหมายไว้ว่า พรรคการเมือง คือ กลุ่มของบุคคลซึ่งมีการตกลงกันในการกำหนดมาตรการทางอุดมการบางประการ และได้จัดตั้งขึ้นเป็นองค์การ เพื่อชนะการเลือกตั้ง จัดตั้งรัฐบาลและดำเนินนโยบายสาธารณะ^๓

William Goodman กล่าวว่า พรรคการเมือง คือ องค์การซึ่งเป็นที่รวมของสมาชิกที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันมารวมกันโดยมีความมุ่งหมายปรากฏชัดที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง ซึ่งจะให้สิทธิพวกเขาที่จะไปใช้อำนาจในทางการเมือง เพื่อที่จะได้รับประโยชน์จากการมีอิทธิพลและประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนผลได้ต่าง ๆ จากการมีอำนาจ^๔

^๑ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า ๓.

^๒

Austin Ranney and Willmoore Kendall, Democracy and the American Party System (New York : Harcourt, 1956), p.85.

^๓

Jack C. Plano and Milton Greenberg, The American Political Dictionary, Second Edition (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1967), pp.111-112. อ้างถึงใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า ๗.

^๔

William Goodman, The Two-Party System in the United States (New York : D. Van Nostrand Company, 1957), p.8. อ้างถึงใน ชัยคัมภีร์ บุรุณหัตถ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทยนับแต่ยุคแรกถึงปัจจุบัน, หน้า ๓.

กล่าวโดยสรุปพรรคการเมืองถือกลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่สอดคล้องกันหรืออยู่ในแนวทางเดียวกันและได้มารวมตัวกันโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะ นำเอานโยบายของพรรคการเมืองตนไปเป็นนโยบายของรัฐบาลในการบริหารประเทศ

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นอาจแยกองค์ประกอบของพรรคการเมืองได้ดังนี้^๑

๑. จะต้องมีคนละบุคคลหรือสมาคมและมีการจัดสรรเป็นองค์การ มีการบริหารกิจการของพรรคโดยการ จัดแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบโดยเปิดเผย และจะต้อง เป็นองค์การที่จัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นองค์การอย่างถาวร

๒. จะต้องมีความคิดเห็นในนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแนวทางใหญ่ ๆ ตรงกันคือ จะต้องมีการตกลงกันในหลักการใหญ่ ๆ เกี่ยวกับนโยบายที่จะนำไปใช้ในการปกครองประเทศ

๓. จะต้องมีความมุ่งหมายที่จะคัดเลือกบุคคลเข้าสมัครรับเลือกตั้งเพื่อที่จะได้มีโอกาสเข้าควบคุมการดำเนินงานและนโยบายของรัฐบาล คือ ถ้าสมาชิกพรรคการเมืองนั้นได้รับเลือกตั้งเป็นเสียงข้างมากในสภาผู้แทนแล้วก็จะ เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลและสามารถนำนโยบายของพรรคการเมืองของตนไปใช้ในการบริหารประเทศ

นอกจากพรรคการเมืองจะมีลักษณะดังกล่าวข้างต้นแล้ว Joseph LaPalombara และ Myron Weiner ยังเห็นว่าพรรคการเมืองจะต้องมีลักษณะที่สำคัญอีก คือ^๒

^๑ William Goodman, The Two-Party System in the United States (New York : D. Van Nostrand Company, 1957), p.8. อ้างถึงใน ชัยภักดิ์ บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทยนับแต่ยุคแรกถึงปัจจุบัน, หน้า ๔-๕.

^๒ Joseph LaPalombara and Myron Weiner, Political Parties and Political Development (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1966), p.6.

๑. พรรคการเมืองจะต้องสามารถดำรงคงอยู่ได้ด้วยตัวเองไม่ใช่ขึ้นอยู่กับชีวิตหรืออำนาจของผู้นำพรรคเท่านั้น
๒. จะต้องมิมีสาขาของพรรคแผ่ขยายไปในระดับท้องถิ่นและมีข่ายการติดต่อกันระหว่างสำนักงานใหญ่ของพรรคกับสาขาของพรรคในท้องถิ่น
๓. กลุ่มผู้นำพรรคการเมืองจะต้องมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะรวมอำนาจการตัดสินใจนโยบายต่าง ๆ มาไว้ที่พรรคของคนแต่ผู้เดียวหรือร่วมกับพรรคอื่น ๆ (ในกรณีโอกาสจัดตั้งรัฐบาล) ไม่เพียงแต่จะใช้สิทธิพลเข้าแทรกแซงนโยบายเท่านั้น
๔. พรรคการเมืองจะต้องพยายามหาคะแนนเสียงเมื่อมีการเลือกตั้ง ขณะเดียวกันในระหว่างที่ไม่มีการเลือกตั้งพรรคการเมืองก็ต้องหาความสนับสนุนจากประชาชนโดยทั่วไปด้วย

บทบาทของพรรคการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

พรรคการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะจะเป็นกลไกที่สำคัญในการที่จะหันเหทิศทางการเมืองให้เป็นไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง สำหรับบทบาทที่สำคัญของพรรคการเมืองอาจสรุปได้ดังนี้

๑. หน้าที่ให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชน พรรคการเมืองมีบทบาทที่สำคัญในการให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาของบ้านเมืองมากขึ้น ขณะเดียวกันจะทำให้ประชาชนได้มองเห็นความสำคัญของตนเองในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศและเจ้าของอำนาจอธิปไตย ทั้งนี้เพราะว่าการปกครองประเทศนั้นมิใช่เป็นของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง หรือของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ถือว่าเป็นของประชาชนทุกคน โดยปกติประชาชนจะมีความคิดเห็นทางการเมืองอยู่บ้างแต่จะมีลักษณะกระจัดกระจาย การมีพรรคการเมืองซึ่งมีแนวนโยบายกว้าง ๆ ย่อมทำให้ประชาชนที่มีความคิดเห็นคล้าย ๆ กัน สามารถยึดพรรคการเมืองเป็นหลัก และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ พรรคการเมืองจะทำหน้าที่เร่งเร้าให้ประชาชนมีความรู้สึกสำนึกทางการเมืองและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น กระตุ้นให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยไม่จำเป็นว่าจะเลือกพรรคใดพรรคหนึ่งเพื่อเป็นการแสดงถึงความยอมรับในระบอบประชาธิปไตย ขณะเดียวกันสนับสนุนให้ประชาชนออกเสียงเลือกตั้งพรรคการเมือง

ที่มีแนวนโยบายที่ตนต้องการ ไม่ใช่เลือกโดยยึดถือตัวบุคคลเป็นต้น^๑ การให้การศึกษาดังกล่าว อาจกระทำได้โดยการอธิบายหรือแถลงนโยบายของพรรคในค้ำนการ เมือง เศรษฐกิจ สังคมฯ คำเนินการโดยผ่านทางสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ หรือการเข้าถึงประชาชนโดยตรง เช่น การอภิปราย ปาฐกถา การบรรยาย ตามสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนี้พรรคการเมืองยังมีบทบาท ในการสร้างทัศนคติทางการเมือง^๒ โดยการโฆษณาจูงใจซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อให้ประชาชน คล้อยตามซึ่งพรรคการเมืองสามารถปลูกเร้าความคิดเห็นทางการเมือง โดยอาจกระทำได้ ตลอดเวลาทั้งในช่วงเวลาปกติและในช่วงเวลาการหาเสียงเลือกตั้ง การสร้างทัศนคติทาง การเมืองถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

๒. หน้าที่สรรหาตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเพื่อเป็นผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง จะทำหน้าที่กลั่นกรองและสรรหาตัวบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม คือ มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์เสียสละ และรับผิดชอบต่อส่วนรวมมาเป็นตัวแทนของพรรคในการสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งจะมีผลให้ประชาชนสามารถตัดสินใจใช้สิทธิเลือกตั้งโดยคำนึงถึงนโยบายของพรรคการเมือง โดยเปรียบเทียบกันระหว่างพรรคต่าง ๆ มากกว่าจะคำนึงถึงตัวบุคคล เพราะถือว่าแต่ละพรรค ได้กลั่นกรองคุณสมบัติของบุคคลมาเป็นอย่างดีแล้ว^๓

๓. หน้าที่ในการสืบทอดอำนาจในการปกครองให้เป็นไปตามครรลองของประชาธิปไตย ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยพรรคการเมืองที่ชนะการเลือกตั้งจะได้รับการจัดตั้งขึ้น เป็นรัฐบาล ขณะเดียวกันพรรคการเมืองที่ไม่ได้จัดตั้งเป็นรัฐบาลก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้าน การมี พรรคฝ่ายค้านจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบมากขึ้น เพราะ พรรคฝ่ายค้านจะคอยท้วงติง เสนอแนะและควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาลและถ้าผลที่ออกมา

^๑ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า ๑๒-๑๓.

^๒ วิทยา นาควศิรกุลกิจ และ สุรพล ราชภัณฑาทักษ์, พรรคการเมืองและกลุ่ม ผลประโยชน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑), หน้า ๕.

^๓ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า ๑๓.

ปรากฏว่ารัฐบาลปฏิบัติหน้าที่โดยขาดความรับผิดชอบ การเลือกตั้งในครั้งต่อไปประชาชนก็อาจจะเลือกสมาชิกพรรคฝ่ายค้านมาเป็นรัฐบาลบ้าง การมีพรรคการเมืองจึงทำให้การถ่ายโอนอำนาจดำเนินไปโดยสันติวิธี ตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งตรงกันข้ามกับประเทศที่ปกครองโดยไม่มีพรรคการเมือง คือ เมื่อผู้นำสิ้นชีวิตหรือสูญเสียอำนาจก็จะเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับตัวผู้นำ ความสำคัญของตัวบุคคลจะมาแทนที่ระบบ ประเทศที่ขาดระบบพรรคการเมืองนั้น การปฏิวัติรัฐประหารจะกลายเป็นแบบแผนของการผลัดเปลี่ยนรัฐบาล^๑

๔. หน้าที่ในการระดมสรรพกำลังทางการเมือง จากการที่พรรคการเมืองเป็นที่รวมของกลุ่มประชาชนที่มีความคิดเห็นทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในแนวทางกว้าง ๆ ที่คล้ายกันโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเป็นรัฐบาล และจะสามารถนำเอานโยบายของพรรคการเมืองของตนไปปกครองประเทศ แต่ถ้าพรรคการเมืองนั้นไม่มีโอกาสเป็นรัฐบาล พรรคการเมืองก็พยายามหาทางชี้แนะให้รัฐบาลเห็นความต้องการของประชาชน และยอมรับเอาผลประโยชน์และความต้องการของประชาชนไปเป็นนโยบายในการบริหารประเทศต่อไป พรรคการเมืองจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้รัฐบาลเห็นถึงความต้องการของประชาชนในสังคมและทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมความต้องการของประชาชนส่งไปยังรัฐบาล^๒

๕. หน้าที่ในการประสานประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เนื่องจากในสังคมหนึ่งจะประกอบด้วยกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์เป็นจำนวนมาก เช่น กลุ่มกรรมกร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มศาสนา กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะมีบทบาทในการสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาลในนโยบายสาธารณะ กลุ่มทุกกลุ่มจะทำการต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง

^๑ วิทยา ภาศิริกุลกิจ และ สุรพล ราชภัณฑารักษ์, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์, หน้า ๒-๓.

^๒ Joseph LaPalombara and Myron Weiner, Political Parties and Political Development, p.3.

และกลายเป็นสาเหตุของความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน อันอาจก่อให้เกิดความ
แตกแยกของคนในสังคมหรือคนในชาติได้ในที่สุด พรรคการเมืองจึงต้องทำหน้าที่ผสมผสาน
ผลประโยชน์หรือผสมผสานความคิดเห็นพ้องต้องกันในการกระทำทางการเมืองเข้าด้วยกัน
เพื่อให้เกิดความกลมกลืนที่เหมาะสมและก่อให้เกิดความพึงพอใจของคนส่วนใหญ่ในสังคม^๑
ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มกรรมกร นิสิตนักศึกษา ชาวไร่ชาวนาคู่กลุ่ม
นายจ้าง ซึ่งก่อให้เกิดการนัดหยุดงานและการเดินขบวนประท้วงเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลหรือ
เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลแล้วแต่กรณียินยอมปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนต้องการ ขณะเดียวกันกลุ่มนายจ้าง
ก็ไม่ยินยอมที่จะปฏิบัติตามเพราะต้องการที่จะรักษาสถาปัตยกรรมของตนเองในเรื่องนี้พรรคการเมือง
จะทำหน้าที่ประสานประโยชน์ให้กับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ด้วยการเสนอให้มีกฎหมายแรงงาน
ที่เป็นธรรมกับทั้งสองฝ่าย รวมถึงการเข้าควบคุมนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลเพื่อให้เกิดประโยชน์
และความพอใจกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ^๒ จึงนับได้ว่าพรรคการเมืองได้มีส่วนอย่างมากในการ
ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมือง

นอกจากนี้พรรคการเมืองยังมีความสำคัญในการปลุกระดมมวลชนให้เข้ามามีส่วนร่วม
ในการปกครองมากขึ้น เพื่อเป็นการกำจัดการผูกขาดอำนาจโดยชนกลุ่มน้อยที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ
หรือทางอาวุธ^๓ พรรคการเมืองยังมีส่วนในการช่วยให้มีการจัดตั้งรัฐบาลให้ง่ายเข้า โดยการ
ช่วยทำให้สมาชิกสภาทั้งที่เป็นและมีได้เป็นรัฐมนตรีทำงานประสานกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน^๔

^๑ เซาว์นาศ์ สุกธลาภา, พรรคการเมือง พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), หน้า ๑๐๑.

^๒ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า ๑๓.

^๓ กระทบต ของกรรมชาติ, การเมืองและประชาธิปไตยของไทย (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๑๘), หน้า ๒๓๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐.

จากบทบาทและหน้าที่ของพรรคการเมืองดังกล่าวข้างต้นได้เป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่า พรรคการเมืองได้กลายเป็นสถาบันที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นสำหรับการปกครองในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำหน้าที่ให้ความรู้ทางการเมืองและสร้างทัศนคติทางการเมืองแก่ประชาชนซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนมีความสนใจ มีความสำนึกและเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยบางอย่างที่ควรได้รับการพิจารณาต่อไป คือ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นอยู่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยเพียงใด ซึ่งการที่ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นอาจพิจารณาได้ว่ามีสาเหตุหนึ่งมาจากรูปแบบการปกครองในระบบประชาธิปไตยและระบบการเลือกตั้งที่เป็นอยู่ยังขาดความสมบูรณ์ไม่เป็นไปตามอุดมการณ์ แนวความคิดและทฤษฎีอย่างแท้จริง เช่นมีข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ การใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชน ข้อจำกัดทางด้านระเบียบกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นอุปสรรคขวางกั้นและไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ดังนั้น การปกครองในระบบประชาธิปไตยและระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความถูกต้องสมบูรณ์ตามอุดมการณ์และแนวความคิดตามทฤษฎี จึงนับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย และการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะได้ศึกษาในลำดับต่อไป

๖. การปกครองในระบบประชาธิปไตย คำว่าประชาธิปไตยมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกสองคำ คือ demos ซึ่งแปลว่าประชาชน กับ kratein ซึ่งแปลว่า ปกครอง เมื่อสนธิกันเป็น demokratia จึงแปลว่า การปกครองโดยผู้ถูกปกครอง หรือการปกครองโดยประชาชน^๑ ในภาษาไทยประชาธิปไตยเป็นคำผสมซึ่งเกิดจากการสนธิของคำว่า "ประชา"

^๑ วิสุทธิ์ โพบิแทน, ประชาธิปไตยแนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย
ในอุดมคติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๘.

กับ "อธิปไตย" ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่า อำนาจสูงสุดอยู่ที่ราษฎรและผู้บัญญัติศัพท์คำว่าประชาธิปไตย คือ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ สมัยทรงดำรงพระยศเป็นพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร^๑

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยไว้ต่าง ๆ กัน Aristotle กล่าวว่า "ในระบบประชาธิปไตยนั้นอำนาจสูงสุดอยู่ในมือของประชาชนทั้งหมด" Aristotle กล่าวเช่นนี้มีไว้เพื่อยกย่องหรือสนับสนุนการปกครองแบบนี้หากแต่เพียงชี้ให้เห็นว่า หัวใจของการปกครองดังกล่าวอยู่ที่อำนาจอันเป็นของมวลชนโดยทั่วไป ซึ่ง Aristotle เชื่อว่าเป็นระบบการปกครองที่ปลอดภัยที่สุด^๒ แม้จะไม่ใช่เป็นแบบที่ดีที่สุดและจากแนวความคิดที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองซึ่งอำนาจอยู่ในมือของประชาชนดังกล่าวจึงตรงกับทัศนะของ Lord Bryce ซึ่งกล่าวว่า "ประชาธิปไตย คือ การปกครองซึ่งเจตจำนงของบุคคลที่เป็นเสียงส่วนใหญ่มีอำนาจสูงสุด เสียงส่วนใหญ่นี้ประกอบด้วยบุคคลที่เหมาะสมรวมกันมีจำนวนอย่างน้อยสามในสี่ของทั้งหมด ซึ่งจะทำให้พลังของมวลชนเหล่านั้น ใกล้เคียงกับคะแนนเสียงของเขา"^๓ C.E. Merriam ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตยเป็นแนวความคิดและการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่ความผาสุกร่วมกันของปวงชน โดยมีเจตนารมย์ร่วมกันของประชาชนนั่นเองเป็นเครื่องนำทาง หัวใจของประชาธิปไตยจึงอยู่ที่ความผาสุกร่วมกัน ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมาก เพราะครอบคลุมถึงเสรีภาพทางการเมือง มาตรฐานการครองชีพในระดับที่ดี การให้การศึกษา ปลูกฝังและอบรมที่เสริมสร้างบุคลิกภาพของมนุษย์

^๑ บรรพต วีระสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และ บวร ประพฤติกิติ, รัฐศาสตร์ทั่วไป (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๖๕.

^๒ Saul K. Padover, The Meaning of Democracy : An Appraisal of the American Experience (New York : Frederick A. Praeger, 1963) p. 79. อ้างถึงใน กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๒.

^๓ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๒.

และการกระจายผลผลิตทางเศรษฐกิจและความมั่งคั่งไปสู่ชนบทโดยไม่ชักช้า^๑ Harold Laski
ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความปรารถนาที่มนุษย์ต้องการรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเอง
และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง^๒ Theodore Parker กล่าวว่า
"ประชาธิปไตย" คือ รัฐบาลของประชาชนทั้งหมด สำหรับประชาชนทั้งหมด และแน่นอนก็คือ
รัฐบาลแห่งหลักการของความยุติธรรมชั่วกาลนาน^๓ A.D. Lindsay ได้มองประชาธิปไตย
ว่าเป็นการปกครองที่ดีกว่าการปกครองรูปแบบอื่น ๆ โดยให้ความคิดเห็นไว้ว่า "ประชาธิปไตย
เป็นรูปการปกครองอย่างหนึ่ง แต่ได้เน้นว่าเป็นรูปแบบและวิธีการในการปกครองที่เลอเลิศกว่า
การปกครองแบบอื่น ๆ ตรงที่เปิดโอกาสให้ประชาชนดำเนินการร่วมกัน แต่พร้อมกันนั้นบุคคล
แต่ละคนก็ยังมีเสรีภาพที่จะดำรงชีวิตไปตามแนวทางที่ตนปรารถนา"^๔ นอกจากนี้ Robert A. Dahl

^๑ G.E. Merriam, The New Democracy and the New Despotism (New York: McGraw-Hill Book, 1939), p.44. อ้างถึงใน จริญญา สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เวก์จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่, หน้า ๔.

^๒ สมพงษ์ เกษมสิน และ จริญญา สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๕๓.

^๓ "ว่าด้วยเรื่องประชาธิปไตย", เทศาภิบาล ๖๘ (เมษายน ๒๕๑๓), หน้า ๓๘๘.

^๔ A.D. Lindsay, the Essentials of Democracy (Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1929), อ้างถึงใน จริญญา สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เวก์จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่, หน้า ๔-๕.

ยังได้อธิบายเพิ่มเติมไว้อีกว่า "ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตัดสินใจปัญหาอย่างกว้างขวาง" ^๑

จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยไว้มากมายหลายประการ ซึ่งโดยสรุปแล้วประชาธิปไตยจึงหมายถึง การปกครองที่มุ่งปรารถนาให้ประชาชนมีความสุข ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินการต่าง ๆ โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเสียหายยอมรับเรื่องความเสมอภาคของบุคคลตามกฎหมาย และประชาชนมีอำนาจในการปกครองตนเอง นอกจากนี้ยังรวมถึงปรัชญาในการดำรงชีวิตร่วมกันของมนุษย์ โดยยึดถืออุดมคติและหลักการที่มนุษย์ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

วิวัฒนาการแนวความคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย

หลังจากที่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบโดยตรงของกรีกได้สูญสลายไป แนวความคิดและการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ได้หยุดชะงักไปเป็นเวลากว่าพันปี จนกระทั่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ สมัยพระเจ้าจอห์น (King John) แห่งประเทศอังกฤษ ในระยะเวลาดังกล่าวพวกขุนนางได้มีการเรียกร้องให้พระเจ้าจอห์นลงนามในกฎบัตรแมกนาคาচার (magna carta) เพื่อจำกัดอำนาจของพระมหากษัตริย์ และเพิ่มอำนาจของขุนนางมากขึ้น โดยให้มีการตั้งสภาใหญ่ (the great council) ที่ประกอบด้วยขุนนางทั้งหลายขึ้น และต่อมาในปี ค.ศ. ๑๒๕๘ ขุนนางอังกฤษได้เรียกร้องให้พระเจ้าเฮนรี่ที่ ๓ (King Henry III) ตั้งสภาขุนนาง (a baronial council) ขึ้นมาแทนที่สภาใหญ่ ซึ่งเป็นผลให้อำนาจบริหารตกอยู่ในมือของขุนนางมากขึ้น ^๒ ต่อมารัฐสภาของอังกฤษได้วิวัฒนาการมาเป็นสองสภา คือ

^๑ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (New Delhi : Prentice-Hall of India (Private) Ltd., 1965), p.8.

^๒ Harold J. Schultz, History of England (New York : Barnes and Nobles, 1968), pp.1-9. อ้างถึงใน วิสุทธิ์ โพิธิแทน, ประชาธิปไตยแนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ, หน้า ๓๐.

สภาขุนนาง (house of lords) และสภาสามัญชน (house of commons) ซึ่งในขณะนั้น เป็นตัวแทนขุนนางระดับท้องถิ่นจาก เขตต่าง ๆ เข้ามาเป็นสมาชิกมีการประกันสิทธิพื้นฐานของ ประชาชนเกี่ยวกับเรื่องภาษีมากขึ้น โดยมีข้อเรียกร้องว่าถ้าต้องการให้ประชาชนเสียภาษี ก็ต้องให้ประชาชนมีตัวแทนร่วมในการบริหาร (no taxation without representation)

การต่อสู้ซึ่งอำนาจระหว่างกษัตริย์กับขุนนางในอังกฤษได้กระทำต่อเนื่องกันมาเป็น ระยะเวลายาวนาน และในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้เกิดคนสำคัญขึ้นมา คือ John Locke ซึ่งมีความคิดแบบเสรีนิยม Locke เชื่อว่าในสภาพธรรมชาตินี้มนุษย์มีความสุขพอสมควร ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และในสภาพธรรมชาตินี้มนุษย์มีเสรีภาพโดยเสมอภาคกัน ปราศจากการควบคุมหรือ การปกครองแต่อย่างใด กฎเกณฑ์ที่มีอยู่ก็มีแต่เพียงกฎธรรมชาติเท่านั้น สังคมมนุษย์เกิดขึ้นจากข้อตกลงของมนุษย์ผู้มีอิสระและเสมอภาคที่จะอยู่ร่วมกัน เป็นข้อตกลงใน ลักษณะของสัญญาประชาคม (social contract) ที่เกิดขึ้นจากความยินยอมและสมัครใจ ของทุกคน รัฐบาลเป็นองค์กรที่มนุษย์ในสังคมตั้งขึ้นเมื่อนำที่ตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับประชาชน เพื่อคุ้มครองป้องกันเสรีภาพและความเสมอภาคของทุก ๆ คนในแบบปกป้องซึ่งกันและกันโดยถือเอา ผลประโยชน์ของฝ่ายข้างมาก (majority) เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน^๒ รัฐบาลจึงมีข้อจำกัด ตามข้อตกลง ถ้ารัฐบาลไม่ทำตามข้อตกลงอันเป็นสัญญาแล้ว ประชาชนมีสิทธิที่จะเปลี่ยนแปลง รัฐบาลได้ ถ้าใช้วิธีการโดยสันติแล้วไม่ได้ผล ประชาชนอาจใช้ความรุนแรงในการถอดถอน รัฐบาลนั้นได้ แล้วหารัฐบาลใหม่ขึ้นมาปกครองแทน^๓

^๑ จรุง สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

^๒ เมธา สุขบรรทัด, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๒-๓.

^๓ วิสุทธิ์ โปธิแทน, ประชาธิปไตยแนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย ในอุคมคติ, หน้า ๓๑.

Jean Jacques Rousseau ให้ความเห็นโดยเน้นถึงการจำกัดอำนาจของ
 รัฐบาลให้มีแค่น้อย เพื่อมิให้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน การที่มนุษย์สละสภาพตาม
 ธรรมชาติมาอยู่รวมกันเป็นชุมชนการเมืองมีรัฐบาลนั้น มนุษย์ไม่ได้สละทุกอย่างให้กับผู้ปกครอง
 แต่ Rousseau ถือว่าแต่ละคนสละตัวเองให้กับทุกคน ดังนั้นเท่ากับไม่ได้สละให้กับใครเลย
 เขาเชื่อว่ามนุษย์เราในสภาพธรรมชาติไม่มีเสรีภาพอย่างแท้จริง เสรีภาพตามสภาพธรรมชาตินั้น
 ไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริง เพราะทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสของสิ่งเขี้ยวขวานที่ควบคุมไม่ได้ แต่เสรีภาพ
 ที่มนุษย์ได้จากการรวมตัว เป็นรัฐนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นนายของตัวเอง เพราะการเชื่อฟัง
 กฎหมายที่เราออกใช้กับตัวเราเองนั้นเป็นเสรีภาพ^๑ Rousseau ให้ความสำคัญกับคำว่า
 เสรีภาพอย่างยิ่ง คือ จากคำกล่าวที่ว่า "การสละทิ้งเสรีภาพเท่ากับเป็นการสละทิ้งความเป็นคน
 เท่ากับการยอมเสียสิทธิของมนุษยชน และแม้แต่หน้าที่ของเรา ... การสละทิ้งเช่นนี้เป็นการ
 ขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์ การที่นำเอาเสรีภาพทั้งหลายออกไปจากเจตจำนงของคุณก็เท่ากับ
 การนำเอาศีลธรรมออกไปจากการกระทำของคนนั่นเอง"^๒ Rousseau ถือว่า รัฐบาลคือ
 ผลผลิตของข้อตกลงแห่งปวงชน ฉะนั้นรัฐบาลจะต้องเคารพเจตจำนงอันเป็นส่วนรวม (the will
 of all) รัฐบาลที่ไม่เคารพต่อข้อตกลงที่มีอยู่กับประชาชนก็เท่ากับว่ารัฐบาลนั้นละเมิดสัญญา
 ประชาชน (โดยเสียงส่วนมาก) มีสิทธิที่จะเรียกกลับคืนมาได้ นอกจากนี้ยังได้ให้ความเห็นไว้
 อย่างชัดเจนว่า "ประชาธิปไตยที่แท้จริงก็คือการปกครองที่ยอมให้ประชาชนทุกคน หรือส่วนมาก
 ได้เป็นผู้บริหารประเทศ มิใช่การมอบให้บุคคลใครรับไปทำแทน"^๓ แสดงให้เห็นว่า Rousseau

^๑ William Ebenstein, Great Political Thinkers : From Plato to the Present (New York : Holt, Reinhart and Winston, 1960), p.437. อ้างถึงใน
 กระมล ทองธรรมชาติและคณะ, การปกครองและการเมืองไทย, หน้า ๑๑๘.

^๒ กรมการปกครอง, วิทยาลัยการปกครอง, โครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง :
 คู่มือการฝึกอบรมและปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน อพป. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๘๕.

^๓ เมธา สุขบรรทัด, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร, หน้า ๔.

สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรง Rousseau เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่ง ส.ศิวัรักษ์ได้กล่าวไว้ว่า "ระบบสังคมชนิดเดียวที่ Rousseau ถือว่าถูกต้องและชอบธรรม คือ สังคมที่ร่วมกันในนามของประชาชน (people) โดยที่จะเรียกคนพวกนี้ว่าราษฎร (citizens) ได้ก็โดยที่เขามีส่วนร่วมในอำนาจอธิปไตยในกรณีเช่นนี้จึงถือได้ว่าเขาเป็นพลเมือง (subjects) คือ สำคัญและราษฎรต้องร่วมปกครองอย่างจริงจัง ไม่ใช่แต่โดยรูปแบบหรือพิธีการเท่านั้น"

สรุปแนวความคิดของ Rousseau ได้ดังนี้^๒

๑. ลักษณะนิสัยของมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถอยู่โดยลำพังตัวเองในสภาวะธรรมชาติได้ มนุษย์จึงต้องมาอยู่รวมกันเป็นประชาคม เพื่อที่จะได้มาซึ่งความปลอดภัยและความมั่นคง
๒. สิทธิของมนุษย์ สิทธิธรรมชาติของมนุษย์จะมีได้ก็คือเมื่อมนุษย์อยู่ในสภาวะธรรมชาติเท่านั้น แต่ในสภาวะธรรมชาตินั้นมนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้โดยมั่นคงปลอดภัย ดังนั้นมนุษย์จึงมาตกลงจัดตั้งประชาคมขึ้นโดยทำสัญญาต่อกันที่จะสละสิทธิต่าง ๆ ในภาวะธรรมชาติทั้งหมดของตนให้กับประชาคมโดยสิ้นเชิงและไม่มีเงื่อนไข การทำสัญญาดังกล่าวนี้เรียกว่าทฤษฎีสัญญาสังคม (social contract) ดังนั้น สิทธิของมนุษย์ในประชาคมจึงมิใช่สิทธิธรรมชาติ (ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีสิทธิจะสงวนไว้) แต่เป็นสิทธิทางสังคม (สังคมมีสิทธิเรียกร้องทุกสิ่งทุกอย่างจากสมาชิกได้โดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ทั้งสิ้น) สิทธิธรรมชาติของมนุษย์ยุติลงเมื่อมนุษย์ตกลงตั้งประชาคมขึ้น

^๑ ส. ศิวัรักษ์, นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๐), หน้า ๑๖๖.

^๒ นันทา โชติกะพุกณะ, การปฏิวัติฝรั่งเศส (กรุงเทพมหานคร : พรหมประสิทธิ์การพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๓-๑๕.

๓. ประชาคม คือ สิ่งที่มีมนุษย์ตกลงจัดตั้งขึ้นเป็นสิ่งที่จำเป็นและจำเป็น สมาชิกในสังคม มิได้มีความสำคัญในตัวของตัวเอง แต่มีความสำคัญในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม มนุษย์สามารถ รักษาสิทธิต่าง ๆ ของเขาไว้ได้ก็ต่อเมื่อเขาอยู่ในสังคมเท่านั้น

๔. การปกครองในประชาธิปไตย เห็นว่าระบบประชาธิปไตยทางตรง เป็นการปกครอง ที่ดีที่สุด ทุกคนมีความเสมอภาคกันทางการเมือง

๕. อำนาจอธิปไตย ไม่อาจแบ่งแยกได้และไม่อาจมีผู้แทนได้ อำนาจบริหารไม่สำคัญ ว่าเป็นรูปใด อาจเป็นแบบกษัตริย์หรือกษัตริย์ไทย หรือประชาธิปไตย ถ้าสังคมนั้นมีประชาคม การเมืองที่ชอบคืออำนาจนิติบัญญัติจะใช้โดยกลุ่มราษฎรทั้งหมดเสมอ และสิ่งที่ควรมุ่ง คือ เสรีภาพและเสมอภาค เสรีภาพจะมีไม่ได้โดยปราศจากเสมอภาค

๖. ศาสนา ควรตั้งศาสนาการ เมืองเพื่อป้องกันการค้าแยก

๗. คุณธรรม มนุษย์ควรใช้คุณธรรมเป็นเครื่องชี้ทาง

Thomas Jefferson ให้ความเห็นที่ว่าโดยธรรมชาติคนเราทุกคนถูกสร้างมาอย่างเท่าเทียมกัน ทุกคนได้รับสิทธิเฉพาะตัวที่จะมอบให้ผู้ใดรับไปแทนไม่ได้คือ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ อย่างมีเสรีภาพ และสิทธิในการไต่หาความสุข เพื่อเป็นการประกันสิทธิดังกล่าว ประชาชนจึงใช้อำนาจโดยชอบธรรมของตนกำหนดให้รัฐบาลขึ้น รัฐบาลไม่ว่าจะเป็นรูปใดถ้าหากไม่ทำตามจุดประสงค์ของประชาชน ประชาชนก็มีสิทธิที่จะเปลี่ยนแปลงหรือล้มเลิก หรือจัดรูปการปกครองใหม่ให้เหมาะสม สำหรับวิธีการที่รัฐบาลจะสามารถทราบถึงความต้องการของประชาชนได้ก็คือ การฟังเสียงข้างมากที่ได้จากการลงคะแนนเสียง^๑ ความคิดของ Jefferson ถือได้ว่าเป็นรากฐานอันสำคัญของประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา^๒

^๑ เมธา สุกบรรพต, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร, หน้า ๔-๕.

^๒ วิสุทธิ์ โปธิแทน, ประชาธิปไตยแนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย ในอุคมคติ, หน้า ๓๓.

John Staurt Mill มีความเห็นว่า เสรีภาพในการคิดและการแสดงออกของปัจเจกบุคคลเป็นค่านิยมสูงสุดของสังคมและทุกคนควรได้รับหลักประกันในเรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงเสียงเดียวก็ตาม แสดงให้เห็นว่า Mill ให้ความสำคัญต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเป็นอย่างมาก ดังที่กล่าวไว้ว่า

"ถ้าคนทั้งหมดยกเว้นคน ๆ เดียว มีความคิดเห็นอย่างเดียวกัน แต่คนเพียงคนเดียวมีความเห็นแตกต่างกันออกไป คนทั้งหมดก็ไม่มีสิทธิที่จะอ้างไม่ให้คน ๆ นั้นไม่ออกความเห็น เช่นเดียวกัน ในกรณีของคน ๆ เดียวมีอำนาจมากก็ไม่อาจอ้างสิทธิที่จะไม่ให้ผู้อื่นออกความเห็นได้" ๑

นอกจากนี้ยังได้แสดงความคิดเห็นที่สนับสนุนเสรีภาพทางความคิดว่าเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าความคิดเห็นนั้นจะถูกหรือผิดจริงหรือเท็จก็ตาม เพราะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยกล่าวไว้ว่า

"ส่วนดีข้อแรกของเสรีภาพในด้านการแสดงความคิดเห็นนั้น ก็คือผลประโยชน์ของมหาชน เพราะถ้าหากว่าสิ่งที่ถูกห้ามไม่ให้โฆษณาเป็นสิ่งจริงก็เท่ากับมนุษยชาติถูกปิดความรู้ในเรื่องความจริง และนั่นย่อมเป็นความเลวร้ายที่เห็นได้ชัด ถ้าห้ามไม่ให้แสดงออกอย่างจริงจังครั้งเท็จ มนุษยชาติก็หมดโอกาสที่จะแยกความแตกต่างของสิ่งเท็จจริงออกจากสิ่งจริง และถ้าหากสิ่งที่ถูกห้ามนั้นเป็นเท็จหมด มนุษยชาติก็ถูกปิดโอกาสที่จะได้ผลประโยชน์ ในอันที่จะให้ความมั่นใจในความจริงของสิ่งที่เชื่อถือมาแต่ดั้งเดิม โดยของจริงที่ปรากฏนี้เป็นเท็จ ค่ายเหตุนี้การห้ามโฆษณาความคิดเห็นจึงเป็นโทษต่อสังคมเสมอไป" ๒

๑ Maurice Cowling (ed.) Selected Writings of John Staurt Mill (New York : Mentor Book, 1968), "On Liberty", p. 135. อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๔), หน้า ๘.

๒ มอริซ แครนสตัน, ปรัชญาการเมือง แปลโดย ส.ศิริรักษ์ พิมพ์ครั้งที่ ๑ (พระนคร : ไทโยชนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘๓.

๒๒.1 ยังให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยไว้ว่า หมายถึง การมีรัฐบาลเป็น
 ของประชาชน โดยประชาชน รัฐบาลที่ดีจะต้องเป็นรัฐบาลที่ทุกคนพอใจ เมื่อไม่สามารถหา
 ความพอใจจากทุกคนได้ ก็ควรจะได้รับ ความพอใจจากคนส่วนมาก แต่ไม่ได้หมายความว่า
 จะมองข้ามความสำคัญของคนส่วนน้อย จริงอยู่ความเห็นหรือความต้องการของคนส่วนน้อย
 ย่อมมีความสำคัญน้อยกว่าของคนส่วนมาก แต่คนส่วนมากก็ต้องฟังและให้ประโยชน์ต่อคนส่วนน้อยด้วย
 หนึ่ง คนส่วนน้อยก็มีสิทธิที่จะมีผู้แทนของตนเองด้วย เพราะวันหนึ่งคนส่วนน้อยอาจเป็นฝ่าย
 ที่ถูกต้อง ความเห็นและความต้องการของคนส่วนน้อยวันนี้อาจกลายเป็นความเห็นและความ
 ต้องการของคนส่วนมากในวันข้างหน้า ฉะนั้น จึงควรเปิดโอกาสให้มีการเสนอความเห็นและ
 ความต้องการอย่างเสรีและเต็มที่^๑

แนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยได้วิวัฒนาการเรื่อยมา และก่อให้เกิดแนวความคิด
 ที่เรียกว่า เสรีนิยม ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เน้นความสำคัญของปัจเจกบุคคล (individuals)
 และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าอันสูงสุดของเสรีภาพของบุคคล ลัทธิเสรีนิยมในศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ นั้น
 ครอบคลุมในทุก ๆ เรื่อง คือ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง คือ เห็นว่า "รัฐบาลที่ดีที่สุด คือ
 รัฐบาลที่ปกครองน้อยที่สุด" บุคคลแต่ละคนสามารถใช้เหตุผลในการเลือกทางเดินของตนเอง
 เพื่อวัตถุประสงค์สูงสุดในชีวิตได้ ฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องยอมให้คนแต่ละคนมีโอกาสและมีเสรีภาพ
 อย่างเต็มที่ที่จะใช้เหตุผลของตนในการดำเนินชีวิต ตราบใดที่การใช้เหตุผลของแต่ละคนไม่ก่อ
 ให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น^๒ แนวความคิดประชาธิปไตยได้พัฒนามา เป็นลำดับจนถึงสมัยปัจจุบัน

^๑ เมธา สุกบรรทัด, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร, หน้า ๗๘.

^๒ วิสุทธิ์ โปธิแทน, ประชาธิปไตยแนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย
ในอุดมคติ, หน้า ๓๕.

ประชาธิปไตยในฐานะต่าง ๆ

คำว่า ประชาธิปไตย เป็นคำที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายและผู้นำไปใช้ใ้มองประชาธิปไตย ไปในความหมายหรือฐานะที่ต่าง ๆ กัน ในความคิดเห็นของ กมล สมวิเชียร เห็นว่าประชาธิปไตย แบ่งออกเป็นสองฐานะ โดยสรุปได้ดังนี้ °

๑. ถ้ามองประชาธิปไตยในความหมายที่แคบ ประชาธิปไตยมีฐานะเป็นระบบการเมือง หรือรูปของการปกครอง ซึ่งมีหลักเกณฑ์ใหญ่ ๆ ดังนี้

ก. หลักที่ถือว่าผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใต้ปกครอง ถือว่าประชาชน เป็นที่มาหรือเจ้าของอำนาจในการปกครอง ซึ่งแสดงออกโดยการเลือกตั้ง

ข. หลักที่ว่าผู้ใต้ปกครองจะต้องมีสิทธิเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้เป็นครั้งคราว คือ การเป็นตัวแทน หรือเป็นรัฐบาลนั้น เป็นฐานะที่มีอยู่ได้เพียงชั่วคราวซึ่งจะต้องมีบทบัญญัติใน รัฐธรรมนูญอย่างแน่ชัดว่า การอยู่ในตำแหน่งของผู้ปกครองนั้นจะกำหนดการละทิ้งปี เมื่อถึงวาระแล้วจะต้องให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินว่าจะยังคงให้อยู่ในตำแหน่งนั้นต่อไปหรือไม่

ค. หลักที่ว่าสิทธิมนุษยชนขั้นมูลฐานของประชาชน จะต้องได้รับการปกป้องคุ้มครอง ในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน คือ จะต้องมีความมาตรการที่จะป้องกันมิให้ฝ่ายรัฐบาลเข้าไปใช้อำนาจละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่สิทธิเสรีภาพของประชาชนดังกล่าวนี้จะต้องอยู่ในขอบเขต คือ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน หรือไปทำลายสิทธิของผู้อื่น

๒. ถ้ามองประชาธิปไตยในความหมายที่กว้าง คือ นอกจากจะมีฐานะเป็นระบบการเมือง และการปกครองแล้ว ประชาธิปไตยยังมีฐานะที่เป็นกิจกรรม สัมพันธภาพ และความเกี่ยวข้อง ระหว่างประชาชนด้วยกันในระดับต่าง ๆ ด้วย ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

ก. การเคารพในสิทธิของกันและกันในวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาท้ายกัน การที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขนั้นจะต้องเคารพในสิทธิของกันและกันด้วย

ข. การตกลงกันโดยสันติวิธี ในการสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ความขัดแย้งในบางโอกาสเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ การตัดสินใจหาของบุคคลในสังคมประชาธิปไตยจะต้องใช้วิธีการสันติวิธี และใช้เหตุผลเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา การตัดสินใจของกลุ่มจะต้องตัดสินใจด้วยเสียงส่วนใหญ่

ค. ความยุติธรรมในสังคม ในสังคมประชาธิปไตยจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีโอกาสเลื่อนสถานภาพของตนเองขึ้นมาได้ มีการลดความเหลื่อมล้ำค่าสูงทางสังคมเพื่อให้บุคคลมีความเป็นอยู่และศักดิ์ศรีที่ทัดเทียมกัน

นอกจากนี้ คำว่า ประชาธิปไตย ยังอาจมองไปในลักษณะหรือฐานะที่ต่าง ๆ กัน คือ ฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง (a form of government) ฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (an ideology) และ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (a way of life)

๑. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง (a form of government)
ลักษณะสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้กำหนดตัวผู้ปกครอง และนโยบายของรัฐบาลโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นไปอย่างเสรี รูปแบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่ประเทศต่าง ๆ นำไปใช้ในกาชปกครองประเทศในปัจจุบันนี้ แบ่งออกเป็น ๓ รูปแบบด้วยกัน คือ ๒

ก. ระบบรัฐสภา กำหนดให้ประชาชนเลือกผู้แทนเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ในสภานิติบัญญัติ ผู้แทนเหล่านี้จะเป็นผู้กำหนดค้ำบุคคลที่จะเป็นฝ่ายบริหาร (หรือคณะรัฐบาล) สภานิติบัญญัติจะทำหน้าที่ออกกฎหมายพร้อม ๆ กับการควบคุมคณะรัฐบาล สภา มีอำนาจสูงสุด เพราะถือว่าเป็นตัวแทน

^๑ กระทบ ทงธรรมชาติ, การเมืองและประชาธิปไตยของไทย, หน้า ๒๕๗.

^๒ สมพงษ์ เกษมสิน และ จริญญา สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ,

ของปวงชน คณะรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภา และจะอยู่ในตำแหน่งได้เท่าที่สภา เห็นสมควร หากสภา ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลต้องลาออก

ข. ระบบประธานาธิบดี กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยการ เลือกผู้แทนราษฎร ในสภา ซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติและเลือกประธานาธิบดีซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร ให้อำนาจนิติบัญญัติ (สภา) อำนาจบริหาร (ประธานาธิบดี) และอำนาจตุลาการ (ศาล) มีฐานะเท่าเทียมกัน เพื่อยับยั้งและถ่วงดุลย์อำนาจซึ่งกันและกัน เพื่อมิให้หน่วยใดมีอำนาจมากที่สุด ด้วยวิธีนี้ประชาชนจะได้รับหลักประกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่

ค. เป็นแบบการผสมผสานระหว่างสองวิธีแรกเข้าด้วยกัน คือ ให้ประชาชนเลือก สภานิติบัญญัติและเลือกประมุขของประเทศโดยตรง ให้สภานิติบัญญัติกำหนดตัวคณะรัฐบาล คณะรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภา แต่อำนาจบริหารในส่วนสำคัญอยู่ในมือของประธานาธิบดี ซึ่งไม่ต้องรับผิดชอบต่อสภา อำนาจของสภา กับประธานาธิบดีเท่าเทียมกัน เป็นอิสระต่อกัน สภา จะควบคุมฝ่ายบริหารได้เพียงส่วนเดียวเท่านั้น คือ ส่วนที่เป็นอำนาจของคณะรัฐบาล อาจเรียกลักษณะเช่นนี้ได้ว่า เป็น "ระบบกึ่งประธานาธิบดีหรือระบบกึ่งรัฐสภา"

๒. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (an ideology) ประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ คือ การยืนยันว่าการปกครองที่ดีที่สุดจะต้องเป็นการปกครองที่เห็นความสำคัญ ของประชาชน ประชาชนเป็นแหล่งที่เกิดและเป็นเจ้าของอำนาจในการปกครอง จะต้องยอมรับนับถือความสำคัญและศักดิ์ศรีของความเป็นคน มีความเสมอภาคระหว่างบุคคล และบุคคลย่อมมีเสรีภาพ ในการดำรงชีวิต บุคคลสามารถใช้เสรีภาพนั้นในการ แสดงออกซึ่งความคิดเห็น หรือกระทำการ อย่างหนึ่งอย่างใดได้โดยอิสระไม่ถูกจำกัดโดยบุคคลอื่น แต่เสรีภาพในการแสดงออกนั้นจะต้อง ไม่ละเมิดหรือกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ดังนั้น รัฐบาลประชาธิปไตยจึงต้อง พยายามปกป้องเสรีภาพของประชาชนไว้ อุดมการณ์ของประชาธิปไตยยังรวมถึงแนวความคิด

ชัชอนันต์ สมุทวณิช, ลัทธิการเมือง (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๕),

อย่างอื่นอีก เช่น ความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผล และความสามารถของมนุษย์ว่าจะสามารถใช้เหตุผลในการตัดสินใจต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อยุติที่ดีที่สุด การใช้เหตุผลในการแสดงออก และในการดำเนินงาน รวมถึงความสัมพันธ์ต่อการกำหนดนโยบาย การแสดงความคิดเห็น การแก้ปัญหา การพัฒนา การเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุง เชื่อกันว่าถ้าใช้หลักเหตุผลแล้วก็จะช่วยให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความเจริญก้าวหน้า และความมีเสรีภาพที่ยั่งยืน^๑ การที่มนุษย์มีเหตุผลนี้เองทำให้มนุษย์มีความสามารถที่จะปรับปรุงตนเอง และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นได้ ความพยายามของแต่ละบุคคลที่จะปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชีวิตของตนเอง เป็นผลให้สภาพของสังคมโดยรวมก็ดีขึ้น และจุดนี้เองจึงเป็นเหตุผลของประชาธิปไตยที่ขอร้องให้แต่ละบุคคลมีเสรีภาพที่จะกำหนดความต้องการของตนเอง และดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการของตนเอง^๒ และประการสุดท้ายสำหรับอุดมการณ์ประชาธิปไตย คือ ความคิดที่ว่าคนเราทุกคนมีความเท่าเทียมกัน หรือเสมอภาคกัน ความเท่าเทียมนี้ หมายถึงความเท่าเทียมในสิทธิและโอกาส ดังนั้น ทุกคนควรได้รับการคุ้มครองจากรัฐบาลโดยเท่าเทียมกัน ในสภาพความเป็นจริงของสังคมนั้นมนุษย์มักจะมีการ เหวี่ยงเอวเปรียบกันอันเนื่องมาจากความสามารถ สติปัญญา ฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน คนที่มีสถานภาพสูงกว่าย่อมมีโอกาสดีกว่าคนที่มีสถานภาพต่ำ ตัวอย่างเช่น ประชาชนเป็นจำนวนมากในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของประชาธิปไตยก็ยังมีความรู้สึกไม่พอใจในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ และเรียกร้องที่จะให้สังคมของตนเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น กล่าวคือ ประชาชนกำลังกล่าวไม่พอใจที่หลักความเสมอภาคเน้นในด้านการเมืองมากกว่าเศรษฐกิจ และสังคม คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำจะมีโอกาสน้อยกว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง

^๑ สมพงษ์ เกษมสิน และ จรุง สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ, หน้า ๕๕.

^๒ Carl C. Rodee, Introduction to Political Science (New York : McGraw-Hill Book Company, 1976), p.62.

ในการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง ดังนั้น อำนาจในการปกครองประเทศ จึงตกอยู่ในมือของกลุ่มบุคคลดังกล่าว จากเหตุผลข้างต้นได้ออกให้เกิดการเรียกร้องให้มีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม ปัจจุบันเพื่อให้ประชาชนได้รับความเท่าเทียมกันมากขึ้น รัฐจึงจำเป็นต้องเข้าแทรกแซงในเรื่องเศรษฐกิจของเอกชน เช่น การกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ การช่วยเหลือกรรมกรที่ว่างงาน การเก็บภาษีในอัตราที่ก้าวหน้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นแนวความคิดตามอุดมการณ์ของประชาธิปไตยในอันที่จะก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคกันในโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ จึงเป็นสิ่งจูงใจให้คนส่วนมากทำการเรียกร้อง เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต่อไป คือ เป็นทั้งประชาธิปไตยทางการเมือง ประชาธิปไตยทางสังคม และประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ^๑

๓. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (way of life) ประชาธิปไตยอาจมองได้หลายฐานะและที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของประชาชน การปกครองในระบบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้นยังขึ้นอยู่กับว่าวิถีชีวิตของประชาชนเป็นแบบประชาธิปไตยเพียงใด โดยพิจารณาจากค่านิยมและทัศนคติของคนในสังคมว่าเกื้อหนุนต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยเพียงใด วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยได้แก่การมีใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิจรรณญาณ ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ อาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจ รู้จักประนีประนอม มีขันติธรรมอดทน รับผิดชอบ ความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตน เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ตลอดจนได้รับความเสมอภาคระหว่างบุคคล^๒ วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยยังรวมถึงการมีความศรัทธาเชื่อมั่น

^๑ กระทบ ทงธรรมชาติ, "หลักประชาธิปไตย," ใน การเมืองและสังคม พิมพ์ครั้งที่ ๒ ประณต นันทียะกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ นคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๖๘.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวาณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า ๒๓.

ในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ การเป็นอิสระเสรีของปัจเจกชน วิธีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นเป็นสิ่งที่พบเห็นได้จากบางประเทศที่ได้วิวัฒนาการทางค่าประชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน จนประชาธิปไตยได้หยั่งรากไว้อย่างมั่นคง เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา

วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการต่าง ๆ ดังนี้

๑. หลักการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต ประชาชนที่เป็นประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่าเหตุผลเป็นสิ่งดีงาม บุคคลแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นเพศใด วัยใด ย่อมมีความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกันไป และการที่จะสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันสามารถทำได้ด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผล เชื่อกันว่าความมีเหตุผลเป็นคุณสมบัติที่ติดตัวมาแต่กำเนิด คนทุกชั้นในสังคมย่อมมีความสามารถในการใช้เหตุผลได้ทั่วถึงกันทุกคน^๑ ดังนั้นความมีจิตใจกว้างยอมรับฟังและเคารพในเหตุผลของบุคคลอื่นจึงเป็นหลักสำคัญของการดำเนินชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย
๒. หลักความสมัครใจ วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นต้องการให้บุคคลทำกิจการต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันด้วยความสมัครใจไม่มีการบังคับขู่เข็ญ และต้องเปิดโอกาสให้บุคคลได้แสวงหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อประกอบข้อเท็จจริง
๓. หลักความสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล คือ ถือว่าบุคคลมีความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ แม้ว่าจะมีลักษณะอย่างอื่นที่ต่างกัน เช่น เพศ วัย ความรู้ ฐานะ ยอมรับว่าทุกคนต่างก็มีเหตุผล ไม่ควรถูกเหยียดหยามบุคคลอื่น และยอมรับว่าทุกคนมีโอกาที่จะผิดพลาดซึ่งควรได้รับโอกาสที่จะแก้ไขในสิ่งที่กระทำผิดพลาดไป
๔. หลักความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง คือ ต้องสร้างนิสัยเกี่ยวกับการหาความรู้ในกิจการบ้านเมือง ฝึกหัดใช้ความคิดเห็นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นกิจการสาธารณะและควรเข้ามีส่วนร่วมในกิจการทางการเมือง โดยหลักการแล้วประชาชนในประเทศประชาธิปไตย มีฐานะอยู่ ๒ ฐานะ คือ ฐานะเป็นทั้งผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้ปกครองในขณะเดียวกัน^๒

^๑ จรูญ สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เปรียบเทียบ) และ หลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่, หน้า ๗.

^๒ ธรรมดา ทองธรรมชาติ, การเมืองและประชาธิปไตยของไทย, หน้า ๓๐๐-๓๐๑.

ฐานะที่เป็นผู้ปกครอง คือ ประชาชนแต่ละคนไม่สามารถจะดำเนินการปกครองด้วยตนเองได้ จึงต้องทำหน้าที่เลือกบุคคลอื่นที่จะไปทำหน้าที่ปกครองแทนตนด้วยความรับผิดชอบ ถ้าประชาชนทั้งหมดละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว การปกครองแบบประชาธิปไตยก็จะดำเนินไปไม่ได้ ส่วนในฐานะที่เป็นผู้อยู่ใต้การปกครองนั้น ประชาชนแต่ละคนจะต้องทำหน้าที่สำคัญ คือ ยอมรับกฎเกณฑ์ที่ผู้แทนของตนสร้างขึ้น และออกใช้บังคับเป็นกฎหมาย ประการที่ ๒ คือ ติดตามการดำเนินงานของผู้แทนของตนอย่างใกล้ชิด เพื่อจะได้ทราบว่าผู้แทนของตนปฏิบัติงานตามคำมั่นสัญญาและเป็นผลคือส่วนรวมมากน้อยเพียงใด ประการที่ ๓ คือ ให้การสนับสนุนผู้แทนที่ดีต่อไป และเลิกให้การสนับสนุนผู้แทนที่เลว และประการสุดท้าย คือ ถ้าอยู่ในวิสัยที่จะทำได้ ก็ต้องเตรียมตัวให้พร้อมที่จะไปทำหน้าที่เป็นผู้แทนบ้าง

๕. หลักการเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัย หมายถึงการที่คนในสังคมจะต้องเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ และช่วยทำให้กฎหมายบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่ยอมให้ผู้ใดมาละเมิดตามอำเภอใจ^๒ คือ จะต้องรู้ในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติและละเว้นในสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น ปฏิบัติตามนโยบายของชาติ ไม่ละเมิดกฎหมาย มีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงประเทศ การเสียภาษีอากร การเข้าร่วมในกิจการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมเท่าที่เวลาจะอำนวยให้ตลอดจนปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี^๓ อนึ่ง ถ้ามีความรู้ลึกว่ากฎหมายที่ใช้อยู่มีความไม่เป็นธรรม

^๑ ธรรมนูญของรัฐธรรมนูญ, การเมืองและประชาธิปไตยของไทย, หน้า ๓๐๒.

^๒ ธรรมนูญของรัฐธรรมนูญ, "หลักประชาธิปไตย," หน้า ๑๘๑.

^๓ กรมการปกครอง, วิทยาลัยการปกครอง, โครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง: คู่มือการฝึกอบรมและปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน อพป., หน้า ๕๒.

ก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้นมิใช่ฝ่าฝืนไม่ยอมรับ การอ้างสิทธิเสรีภาพนั้น
 ต้องให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ในสังคมประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีกฎหมาย เพื่อเป็น
 การป้องกันการใช้สิทธิเสรีภาพที่เกินขอบเขตจนละเมิดหรือก้าวล่วงในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
 ทั้งนี้เพราะสังคมที่ไม่มีการจำกัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพเลยนั้นย่อมมิใช่สังคมประชาธิปไตย
 แต่จะเปรียบเสมือนสังคมที่ไม่มีรัฐบาลไม่มีกฎหมาย ไร้ระเบียบวินัยทางสังคม ทุกคนสามารถ
 ทำอะไรได้ตามใจชอบ และนำสังคมไปสู่ความวุ่นวายในที่สุด ดังนั้น คนในสังคมจำเป็นต้องมี
 ระเบียบวินัย^๑

๖. การฝึกหัดมองโลกในทางดีและคิดเห็นในแง่ดี คือ มีความหวังและศรัทธาว่า
 การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นการปกครองที่สามารถให้ประโยชน์ได้ และเนื่องจาก
 การปกครองแบบนี้จะต้องยอมรับเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างมนุษย์และจะต้องยึดหลักการ
 ร่วมมือกับบุคคลอื่นในการปกครองตนเอง ฉะนั้นจะต้องรู้จักเคารพความสำคัญและความคิดเห็น
 ของบุคคลอื่น อดทนในกระบวนการของประชาธิปไตยซึ่งมักจะเป็นไปไม่รวดเร็วนัก จะต้อง
 มองคนอื่นในแง่ดี และสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลโดยทั่วไปมีความสุจริตและตั้งใจดี^๒

๗. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในสังคมประชาธิปไตยถือหลักที่ว่าทุกคนเป็นเจ้าของ
 ประเทศ และมีส่วนร่วมในการปกครอง การช่วยกันรักษาสันติของส่วนรวมถือว่าเป็นหน้าที่ของ
 ทุกคน ทุกคนได้รับประโยชน์จากสังคม เช่น การศึกษา สาธารณสุข และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ อันทำให้
 ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคม ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำประโยชน์ให้เป็นการตอบแทน^๓

^๑ สุขุม นวลสกุล, วิทยา ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ และ วิชิษฐ์ ทวีเศรษฐ, การเมืองและ
 การปกครองไทย, หน้า ๒๔.

^๒ สมพงศ์ เกษมสิน และ จุฑา สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ,
 หน้า ๗๓.

^๓ บรรพต วีระสัย และ สุขุม นวลสกุล, รัฐศาสตร์ทั่วไป (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๓), หน้า ๑๒๘.

จะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยในฐานะต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องมีความสอดคล้องกัน คือ ถ้าสังคมมีรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่น มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง แต่ถ้านั้นในสังคมยังขาดหลักประกันในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ก็แสดงว่า สังคมนั้นยังขาดอุดมการณ์ประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าระบบการเมืองจะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมก็จริง แต่ก็อาจจะถูกผูกขาดโดยบุคคลบางกลุ่มซึ่งมีโอกาสเหนือกว่าคนส่วนใหญ่ในสังคม ขณะเดียวกันถ้าวิถีชีวิตของคนในสังคมไม่เป็นประชาธิปไตยแล้ว ประชาธิปไตยทางการเมือง หรือรูปแบบการปกครองก็จะเกิดขึ้นได้ยากเช่นกัน เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะมีความสับสนวุ่นวาย เนื่องจากคนในสังคมไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ฉะนั้นประชาธิปไตยในฐานะรูปแบบการปกครอง อุดมการณ์และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยจำเป็นต้องสัมพันธ์กัน การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงจะมีเสถียรภาพและสามารถสร้างความไพศาลให้กับสังคม^๑

กติกาศของความเป็ประชาธิปไตย^๒

ในกระบวนการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จำเป็นต้องมีการกำหนดเงื่อนไขเพื่อกำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของประชาธิปไตย โดยยึดหลักในการปกครองตนเอง กติกาศของความเป็ประชาธิปไตย คือ

๑. การเลือกตั้งโดยเสรี เพื่อยืนยันหลักการว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชน ดังนั้น ประชาชนจึงต้องมีสิทธิในการตัดสินใจในการดำเนินการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง โดยการเลือกผู้แทนราษฎรเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทน เป็นปากเป็นเสียงในการรักษามลประโยชน์ของประชาชน ทั้งนี้ต้องเป็นการกระทำโดยทั่วถึง ปราศจากการบังคับขู่เข็ญและยุติธรรม

^๑ สุขุม นวลสกุล, วิทยา นภาศิริกุลกิจ และ วิศิษฐ์ ทวีเศรษุ, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า ๒๖.

^๒ กรมการปกครอง, วิทยาลัยการปกครอง, โครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง : คู่มือการฝึกอบรมและปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน อพป., หน้า ๕๐.

๒. การใช้สิทธิคัดค้านในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากคนเรามีเหตุผล มีความเชื่อและมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน จำเป็นต้องมีการโต้เถียงคัดค้าน แต่การคัดค้านจะต้องกระทำโดยใช้เหตุผลและบริสุทธิ์ใจ

๓. การใช้สิทธิแสดงความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็น เป็นภคิภาที่จำเป็นสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายบริหารได้ทราบข่าวสารและความต้องการของประชาชน อันจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ

๔. การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย กฎหมายเกิดจากผลของการตัดสินใจโดยอาศัยเสียงข้างมาก กฎหมายถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย จึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมประชาธิปไตย

๕. การตัดสินใจปัญหาโดยอาศัยเสียงข้างมาก แต่ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองแก่ฝ่ายเสียงข้างน้อยด้วย

๖. การมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทในการปกครอง รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่แสดงออกถึงหลักการต่าง ๆ อย่างชัดเจน เช่น อำนาจอธิปไตย การใช้สิทธิและหน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันที่ใช้อำนาจอธิปไตย ตลอดจนสิทธิเสรีภาพของประชาชน รัฐธรรมนูญจึงเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม ประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จำเป็นต้องให้ความเคารพต่อหลักการ ของรัฐธรรมนูญ

ภคิภาของประชาธิปไตยจึงเป็นที่มาของการดำเนินการ จัดรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

โดยสรุปจะเห็นว่าแนวความคิดประชาธิปไตยที่วิวัฒนาการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนกลายเป็นระบบการปกครองที่ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ และได้นำไปใช้ในทางปฏิบัติ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบางประเทศสามารถได้อย่างได้ผลดี แต่บางประเทศเมื่อนำรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยไปใช้ต้องพบกับความล้มเหลว โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้ เนื่องจากประเทศเหล่านั้นให้ความสำคัญแต่เพียงรูปแบบโดยไม่ได้มีการพัฒนาความรู้สึกรักหวงแหน หักเหน็ดและค่านิยมของประชาชนในสังคมให้สอดคล้องกับแนวทางของประชาธิปไตย

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว หลาย ๆ ประเทศจึงมีแนวโน้มไปสู่การปกครองโดยเผด็จการทหาร ฉะนั้นในการพิจารณาเรื่องของการประชาธิปไตยจึงต้องพิจารณาทั้งในส่วนที่เป็นรูปแบบการปกครอง ส่วนที่เป็นอุดมการณ์และส่วนที่เป็นวิถีชีวิตของประชาชนในสังคม ว่าทั้ง ๓ ประการมีความสอดคล้องกันเพียงใด หลาย ๆ ประเทศมักจะอ้างเสมอว่า การปกครองของตนเป็นแบบประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยให้คุณค่าแก่ประชาชนโดยถือว่าประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง การอ้างดังกล่าวก็เพื่อที่จะสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในระบบการเมือง ดังเช่นประเทศในค่ายคอมมิวนิสต์ มักจะกล่าวอ้างว่า ตนมีการปกครองแบบเผด็จการประชาธิปไตยประชาชน (people's democratic dictatorship) และผู้ใช้ระบบการปกครองเช่นนี้ ยังยืนยันว่าประชาธิปไตยแบบนี้เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง^๑ เนื่องจากเป็นประชาธิปไตยของชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งเป็นประชาชนทั้งหมดในสังคม อย่างไรก็ตามนักรัฐศาสตร์เป็นจำนวนมากได้วัดความเป็นประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ว่าเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด โดยเปรียบเทียบกับประชาธิปไตยของตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ เป็นหลัก ซึ่งเชื่อว่าเป็นการปกครองที่ดีและเป็นอุดมคติมากที่สุด^๒ แต่การมองรูปแบบเพียงอย่างเดียวไม่ใช่เป็นเครื่องชี้ขาดว่าประเทศนั้นจะเป็นประชาธิปไตย ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ไม่ควรมองข้าม เช่น ปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมทางการเมือง วิถีชีวิตของประชาชน และทัศนคติทางการเมืองของประชาชน เป็นต้น ฉะนั้นในการศึกษาถึงความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งในทุก ๆ ปัจจัย

๓. การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การปกครองในระบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ดีที่ว่า "อำนาจคือไทย" เป็นอำนาจสูงสุด และประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจ คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ เมื่อพิจารณาถึงการปกครองในสมัยกรีกโบราณ

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า ๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

จะเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยนั้นเป็นการปกครองตนเองโดยตรง โดยให้ประชาชนมาร่วมประชุมกันเพื่อพิจารณาคัดสินปัญหาต่าง ๆ และรวมถึงการออกกฎหมายขึ้นไว้บังคับ การที่ประชาชนทั้งหมดสามารถมาร่วมชุมนุมกันได้นั้น เนื่องจากสภาพชุมชนในขณะนั้นยังมีขนาดเล็ก หลังจากที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรงได้สูญสลายไป อำนาจในการปกครองรัฐและประเทศต่าง ๆ ได้ตกอยู่ในมือของบุคคลเพียงคนเดียวหรือคนกลุ่มเดียว หลังจากการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๘๙ เป็นต้นมา แนวความคิดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมได้แพร่หลายและได้รับความนิยมน้อย่างกว้างขวาง คือการยอมรับสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันของบุคคลตามกฎหมายและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปร่วมในการปกครองประเทศ แต่เนื่องจากสภาพสังคมมีความกว้างใหญ่ ประชาชนมีเป็นจำนวนมากขึ้นไม่อาจจะให้ทุกคนเข้าไปร่วมตัดสินปัญหาหรือปกครองประเทศโดยพร้อมเพรียงกันได้ จึงไม่มีวิธีใดที่จะดีไปกว่าการให้ประชาชนเลือกผู้แทนราษฎร เข้าไปปฏิบัติหน้าที่แทนตน

การจัดให้มีการเลือกตั้งนี้เมื่อผลเป็นอย่างมากต่อระบบการปกครอง คือ ประชาชนได้ชื่อว่ามีส่วนร่วมด้วยการส่งตัวแทนเข้าไปในรัฐสภา เพื่อเป็นหูเป็นตาและคอยปกป้องผลประโยชน์ของส่วนรวม ควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาลและการออกกฎหมายไว้บังคับ เป็นต้น ขณะเดียวกัน การปกครองประเทศของฝ่ายบริหารก็จะเป็นไปด้วยความราบรื่นเพราะถือว่าประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการออกกฎหมายโดยผ่านทางผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งจึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความชอบธรรมของผู้ใช้อำนาจว่าผู้ใช้อำนาจได้รับความยินยอมและความร่วมมือจากประชาชน การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เป็นการมอบอำนาจอธิปไตยของประชาชนให้แก่ผู้แทนราษฎร เพื่อทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม และใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน อันก่อให้เกิดอำนาจทางการเมือง (political authority) ที่จะกำหนดและบังคับใช้สิทธิ

โกสินทร์ วงศ์สุววัฒน์, เรื่องของรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๒๒), หน้า ๖๕.

และหน้าที่ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม และเมื่อมีการบังคับใช้ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว ผู้ถูกบังคับจะต้องปฏิบัติตาม^๑ ขณะเดียวกันประชาชนก็สามารถที่จะควบคุมการดำเนินงานของผู้แทนราษฎรได้ คือ ประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินว่าการปฏิบัติหน้าที่ของผู้แทนราษฎรเหมาะสมหรือไม่ ด้วยการเลือกหรือไม่เลือกบุคคลนั้น ในสมัยการเลือกตั้งครั้งต่อไป^๒

การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่ง Dorothy Pickles ให้ความเห็นว่า "ระบอบประชาธิปไตยนี้มีลักษณะที่สำคัญ คือ จะต้องเป็นหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและถูกต้องเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนว่าใครควรจะเป็นผู้แทนของตนและประเทศควรจะปกครองอย่างไร หลักเกณฑ์เหล่านี้อย่างน้อยที่สุดจะต้องกล่าวถึงสิทธิในการเลือกตั้งอย่างเสมอภาคและทั่วถึง"^๓ ในปัจจุบันนอกจากจะมีการเลือกตั้งแล้ว ประเทศประชาธิปไตยบางประเทศยังเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงมติมหาชนหรือความต้องการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดงประชามติ (referendum) การเสนอร่างกฎหมาย (initiative) การให้ประชาชนมีสิทธิลงมติเปลี่ยนผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่สำคัญได้ (recall) การใช้ประชามติ (plebiscite) คือ ให้ประชาชนมีส่วน

^๑ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, อำนาจทางการเมืองกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : โครงการทดลองหน่วยผลิตเอกสารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘) อ้างถึงใน ปธาน สุวรรณมงคล, การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : อนุสารการเมือง ฝ่ายพัฒนาการเมืองและการปกครอง เอกสารทางวิชาการลำดับที่ ๓ สำนักนโยบายและแผนมหาดไทย, ๒๕๒๒), หน้า ๒.

^๒ สมบูรณ์ สุขสำราญ, โครงสร้างทางชนชั้นและพฤติกรรมทางการเมืองเสี่ยงเลือกตั้ง ใน สหราชอาณาจักร, หน้า ๒๔.

^๓ Dorothy Pickles, Democracy (New York : Basic Books, 1970),

ในการวินิจฉัยตัดสินปัญหาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประชาชนในลักษณะการตัดสินที่ว่าจะยอมหรือไม่ยอม และการแสดงความคิดเห็นอื่น ๆ เช่น การเดินขบวนประท้วงอย่างสงบ ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการแสดงออกซึ่งความต้องการของประชาชน และเป็นการควบคุมรัฐบาลให้รับฟังความคิดเห็น เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชน

ความหมายของการเลือกตั้ง

หยุด แสงอุทัย ได้ให้ความหมายของการเลือกตั้งไว้ว่า "การเลือกตั้ง" หมายถึง กรณีที่บุคคลได้เลือกบุคคลหนึ่งจากบุคคลหลาย ๆ คน หรือเลือกบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้ง บัญชีหนึ่งจากบัญชีรายชื่อหลายบัญชี เพื่อให้ไปกระทำการอันใดอันหนึ่ง^๒ ศาสตราจารย์ จรูญ สุภาพ ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง "วิธีการที่เปิดโอกาสให้ราษฎรได้มีส่วนในการเลือกสรร และกำหนดตัวเจ้าหน้าที่ที่จะมาบริหารงานด้านสาธารณะ การเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยจะต้องเป็นความลับ และให้ราษฎรมีโอกาสเลือกโดยเสรี"^๓ ชานินทร์ กัรวิเชียร ให้ความหมายไว้ดังนี้ "การเลือกตั้ง" หมายถึงการที่ประชาชนได้เลือกบุคคลหนึ่งจากบุคคลหลาย ๆ คน หรือจากบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับการเลือกตั้ง บัญชีหนึ่งหรือหลายบัญชี เพื่อให้เข้าไปมีส่วนมีเสียง ในคณะบริหารราชการแผ่นดิน^๔ ชูวงศ์ ฉายะบุตร อธิบายว่า "การเลือกตั้งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเกี่ยวกับเรื่องของการเมืองและพรรคการเมือง ทั้งนี้เพราะพรรคการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะสามารถได้รับอำนาจ หรือรักษอำนาจในทางการปกครองที่จะเป็นรัฐบาลได้

^๑ สมพงษ์ เกษมสิน, การปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๕๘.

^๒ หยุด แสงอุทัย, คำอธิบายหลักเกณฑ์ทั่วไปของการเลือกตั้งและพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน พ.ศ. ๒๕๑๑ (เรียงมาตรา) (พระนคร : โอเคียนส์โคร์, ๒๕๑๒), หน้า ๒.

^๓ จรูญ สุภาพ, สารานุกรมรัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘๖.

^๔ ชานินทร์ กัรวิเชียร, ระบอบประชาธิปไตย พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๘๖.

ก็แต่โดยวิธีทางของการเลือกตั้ง" ^๑ ฉะนั้นการเลือกตั้งจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่ง ในการแสดงออกซึ่งเจตนารมณ์ของประชาชนในการปกครอง และเพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิแห่งการ เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของปวงชน ^๒ และการเลือกตั้งจะมีคุณค่าและมีความหมายต่อ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ต่อเมื่อเป็นการเลือกตั้งโดยเสรี และผู้เลือกตั้งได้มี โอกาสแสดงเจตนารมณ์โดยอิสระ ^๓

จากนิยามดังกล่าวการ กำหนดความหมายของการเลือกตั้งนั้น จะต้องเข้าหลักเกณฑ์ ^๔ ประการ คือ ^๕

๑. มีบุคคลหลายคน หรือมีบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายบัญชีในกรณีให้ราษฎร เลือกตั้งตามบัญชีรายชื่อให้เลือก ถ้ามีเพียงบุคคลคนเดียวหรือมีบัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพียงบัญชีเดียว ไม่ถือว่าเป็นการเลือกตั้ง

๒. ราษฎรผู้เลือกตั้งต้องมีเสรีภาพบริบูรณ์ที่จะเลือกตั้งหรือไม่เลือกตั้ง ผู้สมัครคนใด คนหนึ่ง หรือบัญชีใดบัญชีหนึ่ง คือ จะต้องไม่มีการบังคับใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะทางตรงหรือ ทางอ้อม

^๑ ชูวงศ์ นายบุตร, หลักพรรคการเมือง (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๑), หน้า ๘.

^๒ ชำนาญ ยุวบูรณ์, "พรรคการเมืองกับระบอบประชาธิปไตย," รวมบทความ ทางการเมืองเล่ม ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น), หน้า ๑. อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การปกครองของไทย, หน้า ๕๘.

^๓ สมบูรณ์ สุขสำราญ, โครงสร้างทางชนชั้นและพฤติกรรมทางการเมืองออกเสียงเลือกตั้ง ในสหราชอาณาจักร, หน้า ๒๕.

^๔ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายหลักเกณฑ์ทั่วไปของการเลือกตั้ง และพระราชบัญญัติ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน พ.ศ. ๒๕๑๑ (เรียงมาตรา), หน้า ๒-๓.

๓. ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะต้องมีโอกาสที่จะทราบความคิดเห็นของผู้สมัครรับเลือกตั้งได้
๔. ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะต้องมีสิทธิและเสรีภาพที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้สมัครรับเลือกตั้ง

หลักเกณฑ์ในการเลือกตั้ง

เนื่องจากการเลือกตั้งเป็นการแสดงออกถึงเจตจำนงของประชาชนในการกำหนดนโยบายการปกครองประเทศโดยผ่านทางผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะกำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลวของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นวิธีการที่จะทำให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วยดีที่สุด คือ บริสุทธิ์ยุติธรรม จึงต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์การเลือกตั้งเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติดังนี้^๑

๑. หลักอิสระในการเลือกตั้ง (free vote) หมายถึง การจัดการดำเนินการเลือกตั้งที่มีอิสระเสรี ไม่มีการบังคับข่มขู่ หรือจ้าง หรือใช้อำนาจอิทธิพลใด ๆ บังคับรัฐบาลต้องดำเนินการให้การเลือกตั้งมีอิสระที่สุด ความเป็นอิสระของผู้เลือกตั้งดังกล่าวนี้รวมถึงการไม่ไปออกเสียงลงคะแนนด้วย ถ้าหากผู้เลือกตั้งไม่ต้องการจะไปลงคะแนน รัฐบาลจะไม่สามารถการบีบบังคับให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งไม่ได้

๒. หลักการเลือกตั้งตามกำหนดระยะเวลา (periodic election) หมายความว่า เมื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎร จะต้องดำรงตำแหน่งเพียงเท่าที่ระยะเวลาที่กำหนดไว้ เช่น ๓ ปี หรือ ๔ ปี เมื่อครบกำหนดจะต้องพ้นจากตำแหน่งเพื่อจะได้มีการเลือกตั้งใหม่

๓. หลักการเลือกตั้งอย่างแท้จริง (genuine election) หมายถึง การจัดการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม จึงจะทำให้ผลการเลือกตั้งเป็นการแสดงออกถึงเจตนาที่แท้จริง

^๑ หุยก์ แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งทั่วไป (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๕๓-๓๕๗.

ของปวงชน ถ้าหากการเลือกตั้งนั้นถูกกำหนดให้มีขึ้นโดยมีเจตนาเป็นอย่างอื่นอันไม่บริสุทธิ์แห่งอยู่ เช่น รัฐบาลจัดให้มีการเลือกตั้งเพราะคาดคะเนว่าฝ่ายตนจะชนะ แต่พอการเลือกตั้งดำเนินไป เห็นว่ารัฐบาลอาจจะต้องแพ้ก็ให้ดำเนินการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งเท่ากับว่าการเลือกตั้งนั้นเป็นเพียง การเลือกตั้งแต่ในนาม การเลือกตั้งที่แท้จริงนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมจัดการเลือกตั้งด้วยตนเอง รัฐบาลเพียงแต่คอยควบคุมดูแลให้การเลือกตั้งดำเนินไปด้วยดี ด้วยความบริสุทธิ์ และเรียบร้อยเท่านั้น

๔. หลักในการออกเสียงโดยทั่วไป (universal suffrage) หมายความว่า การให้สิทธิในการลงคะแนนเลือกตั้งทั่วไป โดยไม่มีการกีดกันหรือจำกัดสิทธิบุคคลใดเป็นพิเศษ ข้อจำกัดสิทธิเลือกตั้งถ้าหากจะมี เช่น การกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ก็กำหนดไว้โดยชัดแจ้ง ไม่ควรมีการเลือกเพศ ผิวดำ หรือชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม

๕. หลักเสมอภาคในการออกเสียง (equal suffrage) หมายถึงการให้สิทธิในการลงคะแนนเสียงได้เพียง ๑ เสียงเท่านั้น และคะแนนเสียงทุกเสียงมีน้ำหนักเท่ากัน

๖. หลักการลงคะแนนเสียงลับ (secret vote) หมายถึงการลงคะแนนเสียงต้องกระทำโดยลับ ผู้ออกเสียงเลือกตั้งไม่จำเป็นต้องบอกให้ใครทราบว่าตนได้ลงคะแนนให้แก่ผู้ใด การกำหนดไว้เช่นนี้ก็เพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยบริสุทธิ์ เป็นการป้องกันการใช้อิทธิพลข่มขู่ หรือการให้สินบนแก่ผู้ลงคะแนนเสียง และเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย ซึ่งประเทศประชาธิปไตยทั่วโลกยึดถือปฏิบัติ และจะเป็นหลักประกันได้ว่าการเลือกตั้งนั้นได้ทำโดยชอบตามหลักการประชาธิปไตย

ในระบบประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้งโดยเสมอภาคกัน ตามกฎหมาย ซึ่งวิธีการเลือกผู้แทนนั้นอาจจะแตกต่างกันออกไป ตามหลักปฏิบัติแล้วการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรมีอยู่ ๒ วิธี คือ

๑. การเลือกตั้งโดยตรง (direct suffrage) คือ การที่ประชาชนไปใช้สิทธิลงคะแนนเลือกผู้แทนราษฎรของเขาเองโดยตรง ประชาชนไม่ต้องเลือกผู้แทนกลุ่มหนึ่งหรือตัวแทนเพื่อให้ไปออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรอีกทีหนึ่ง วิธีการนี้เป็นที่นิยมกันในประเทศประชาธิปไตยเกือบทุกประเทศซึ่งมีผลคือหลายประการ คือ ทำให้ประชาชนได้เลือกผู้แทนของตนตรงตามเจตจำนงอันแท้จริง และเป็นเสียงข้างมากอย่างแท้จริง ผู้แทนราษฎรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชน การเลือกตั้งแบบนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ถ้าประชาชนยังได้รับการศึกษาไม่เพียงพอ

๒. การเลือกตั้งโดยทางอ้อม (indirect suffrage) คือ การที่ให้ประชาชนเลือกบุคคลหรือคณะบุคคลชั้นหนึ่ง เพื่อให้ไปเลือกผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง จุดประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ประชาชนเลือกขึ้นมาเป็นผู้กลั่นกรองคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมเข้ามาเป็นผู้แทน การเลือกตั้งแบบนี้เหมาะสำหรับประเทศที่เริ่มต้นเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนทั่วไปยังไม่มีการศึกษาและความสำนึกทางการเมืองดีพอ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการคัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นตัวแทนของตนเพียงพอ สำหรับประเทศไทยเคยใช้การเลือกตั้งแบบนี้ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ คือ กำหนดให้มีการเลือกตั้งโดยการเลือกตั้งผู้แทนตำบลก่อน แล้วมอบให้ผู้แทนตำบลไปเลือกตั้งผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง^๒ การเลือกตั้งโดยอ้อมอาจจะมีข้อเสีย คือ ไม่อาจเป็นหลักประกันได้ว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับเลือกตั้งในชั้นแรกนั้น จะใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามเจตจำนงอันแท้จริงของประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นการสิ้นเปลืองและล่าช้าในทางปฏิบัติ

แบบของการเลือกตั้ง

การกำหนดให้มีการเลือกตั้งในแต่ละครั้งปกติจะมีระยะเวลาที่แน่นอนตายตัว เช่น ๔ ปีต่อครั้ง แต่บางครั้งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวอาจจะมีการเลือกตั้งมากกว่า ๑ ครั้ง

^๑ ธานีทร์ ภัยวิเชียร, ระบอบประชาธิปไตย, หน้า ๕๕.

^๒ ทิเรก ชัยนาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งพิเศษ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๙๒), หน้า ๒๓๗.

ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพเหตุการณ์ที่จะเป็นตัวกำหนดให้มีการเลือกตั้งนั้น ๆ การเลือกตั้งโดยทั่วไป จำแนกออกเป็น ๓ แบบ คือ ๑

๑. การเลือกตั้งทั่วไป คือ การเลือกตั้งซึ่งมีการประกาศกำหนดวันและเวลาการเลือกตั้งให้ราษฎรลงคะแนนเสียงเลือกตั้งพร้อม ๆ กันทั่วประเทศ เช่น ในกรณีที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีการเลือกตั้ง หรือกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรชุดเก่าครบตามวาระ

๒. การเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่าง คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนที่ขาดสมาชิกภาพไป โดยการ ตาย ลาออก หรือขาดคุณสมบัติ สมาชิกสภาผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งขึ้นมา ด้วยกรณีนี้จะมีอายุของสมาชิกภาพเท่ากับเวลาที่ยังเหลืออยู่ของสมาชิกสภาผู้แทนคนเก่าเท่านั้น

๓. การเลือกตั้งทั่วไป คือ การเลือกตั้งขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งในกรณีที่ศาลหรือสภานิติบัญญัติวินิจฉัยว่าการเลือกตั้งเดิมนั้นไม่ชอบหรือโมฆะ อาจจะเป็นรายบุคคลหรือจำนวนทั้งหมดของเขต การเลือกตั้งจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง

ระบบการเลือกตั้งแบบต่าง ๆ

ในแต่ละประเทศได้จัดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร โดยกำหนดวิธีการในการเลือกตั้งให้เหมาะสมและสอดคล้องกับอุดมการณ์ นโยบาย และรูปแบบของการปกครอง เพื่อนำไปสู่ความมีเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศนั้น ระบบการเลือกตั้งแบบต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ คือ

๑. ระบบเสียงข้างมาก (majority system) ซึ่งแบ่งเป็น

๑.๑ ระบบเลือกตั้งตามเสียงข้างมากเด็ดขาด (absolute majority)

หมายถึงการเลือกตั้งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ได้คะแนนเสียงสูงสุด จะต้องได้คะแนนเสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้เลือกตั้งที่มาลงคะแนนทั้งหมด

หยุด แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป กฎหมายทั่วไป ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๓), หน้า ๘๖๘-๘๗๑.

๑.๒ ระบบเลือกตั้งตามเสียงข้างมากสูงสุด (relative majority) เป็นระบบการเลือกตั้งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ใดได้คะแนนเสียงมากกว่าผู้อื่น แม้จะไม่เกินครึ่งหนึ่งของคะแนนเสียงทั้งหมด ผู้นั้นก็ได้รับเลือกตั้ง

๑.๓ ระบบเสียงข้างมากหลายครั้ง (the exhaustive ballot) คือถ้าการเลือกตั้งครั้งแรกไม่มีผู้ใดได้เสียงข้างมากเด็ดขาด ก็ให้มีการเลือกตั้งอีกเรื่อย ๆ จนกว่าจะมีผู้ใดเสียงข้างมากเด็ดขาด

๒. ระบบการเลือกตั้งตามสัดส่วน (proportional representation) เป็นการเลือกตั้งที่ซับซ้อนได้เฉพาะในการเลือกตั้งที่จัดให้เขตหนึ่งมีผู้แทนได้หลายคน (multi member constituency) และมุ่งจะให้มีการกระจายจำนวนผู้แทนไปตามพรรคการเมืองต่าง ๆ ตามอัตราส่วนของคะแนนที่พรรคการเมืองแต่ละพรรคได้รับ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ วิธี คือ (๑) วิธีของ Thomas Hare (๒) วิธีของ Hagenbak Bischoff (๓) วิธีของ d'Hondt และ (๔) วิธีของ Hare-Andrae-Clark

สภาพของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ในสมัยการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๘๘ ได้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งอยู่ ๒ แนว คือ เห็นว่าการเลือกตั้งเป็นเรื่องของสิทธิและเห็นว่าการเลือกตั้งเป็นเรื่องของหน้าที่^๒

^๑ วิสุทธิ โพรเท่น, ประชาธิปไตย แนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย
ในอุคมคติ, หน้า ๘๐.

^๒ โกลินทร์ วงศ์สุรวัฒน์, เรื่องของรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง, หน้า ๔๘-๕๐.

การเลือกตั้งเป็นเรื่องของสิทธินั้น คือ เห็นว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ ในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศทุกคนจึงมีสิทธิในการเลือกตั้งอย่างถ้วนหน้า สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิในตัวเองมีต้องให้มีผู้ใดมอบหมายและไม่มีผู้ใดจะมาเพิกถอนได้ ในเมื่อเป็นสิทธิส่วนตัวของทุกคนเช่นนี้แล้ว การไปใช้สิทธิหรือไปลงคะแนนเลือกตั้งก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลไปด้วย กล่าวคือไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดจะไปบีบบังคับให้ประชาชนคนหนึ่งคนใดไปลงคะแนนเลือกตั้งได้หากว่าประชาชนผู้นั้นไม่ต้องการ

การเลือกตั้งเป็นเรื่องของหน้าที่ คือ จากหลักการพื้นฐานที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของชาตินั้นผู้ที่จะมีส่วนใช้อำนาจอธิปไตยจึงไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชนทุกคน แต่เป็นเพียงประชาชนบางคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาติ จากแนวความคิดที่ว่า "คุณสมบัติของผู้มีสิทธิในการเลือกตั้งนั้นเป็นเรื่องของสิทธิหน้าที่ไม่ใช่เรื่องของสิทธิของทุกคน..." ในแนวความคิดเช่นนี้ผู้ที่ได้รับหน้าที่ดังกล่าวจึงอาจถูกบังคับให้ไปลงคะแนนเสียงได้ ทั้งนี้เพราะมิใช่เป็นเรื่องสิทธิของแต่ละบุคคลแต่เป็นเรื่องของหน้าที่

ในปัจจุบันแนวความคิดดังกล่าวลดความสำคัญลง เนื่องจากในการเลือกตั้งโดยทั่วไปประชาชนแม้จะมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง จนกล่าวได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ล้วนมีบทบาทในการเลือกตั้ง โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องมีคุณสมบัติบางประการ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

สำหรับในประเทศไทย หยุค แสงอุทัย ได้พิจารณาสภาพของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งออกเป็น ๒ แง่ คือ^๑

๑. พิจารณาในแง่กฎหมาย
๒. พิจารณาในแง่ความคิดเห็นในทางทฤษฎีหรือในทางปรัชญา

^๑ หยุค แสงอุทัย, คำอธิบายหลักเกณฑ์ทั่วไปของการเลือกตั้งและพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน พ.ศ. ๒๕๑๑ (เรียงมาตรา), หน้า ๗-๘.

๑. สภาพของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งพิจารณาในแง่กฎหมาย มีความเห็นได้ ๓ ประการ คือ

๑.๑ สภาพของการลงคะแนนเสียง เป็นสิทธิ ซึ่งสิทธิในที่นี้หมายถึงประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและป้องกันให้ การที่กฎหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ ย่อมเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้น คะแนนเสียงของบุคคลนั้นอาจทำให้ผู้ที่เขาลงคะแนนเสียงให้ได้รับเลือกเป็นผู้แทน และถ้าผู้ได้รับเลือกตั้งกลายเป็นเสียงข้างมากก็จะเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของเขา กฎหมายจึงป้องกันการละเมิดในประโยชน์นั้น ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิเลือกตั้ง

๑.๒ สภาพของการลงคะแนนเสียง เป็นเอกสิทธิ หมายถึง การที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง มีเสรีภาพหรือความเป็นอิสระในการเลือกตั้ง ซึ่งบุคคลอื่นจะเข้ามาสอดแทรกหรือเกี่ยวข้องในการที่บุคคลนั้นจะใช้สิทธิเลือกตั้งไม่ได้

๑.๓ สภาพของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นหน้าที่ กล่าวคือ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะมีสภาพเป็น "หน้าที่" หรือไม่ขึ้นอยู่กับว่า กฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งบังคับให้บุคคลต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือไม่ ถ้ากฎหมายบังคับว่าต้องไปใช้สิทธิ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งก็เป็นหน้าที่ตามกฎหมาย

๒. สภาพของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งพิจารณาในแง่ความคิดเห็นในทางทฤษฎี หรือในทางปรัชญา แบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ

๒.๑ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีสภาพเป็นสิทธิตามกฎหมายธรรมชาติ หมายถึง บุคคลมีสิทธิในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของรัฐ ถ้าบุคคลไม่มีลักษณะต้องห้ามแล้วย่อมมีสิทธิเลือกตั้งได้

๒.๒ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมีสภาพเป็นอำนาจหน้าที่สาธารณะที่ให้แก่เอกชนแต่ละคน เพื่อปฏิบัติการให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยที่สวัสดิภาพของสังคมย่อมขึ้นอยู่กับปฏิบัติการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่อย่างฉลาด ฉะนั้นการที่จะให้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแก่บุคคลจึงจำกัดเฉพาะบุคคลที่เหมาะสมและสามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่นี้ด้วยดีเท่านั้น

๒.๓ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมีสภาพเป็นสิทธิที่จะคัดค้านการกระทำ กล่าวคือ เมื่อถึงเวลาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ถ้าบุคคลไม่เห็นด้วยกับการกระทำของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานใด ก็ไม่ลงคะแนนเสียงสนับสนุนพรรคการเมือง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้งซึ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานนั้น

ประวัติการเลือกตั้งของประเทศไทย

การเลือกตั้งครั้งที่ ๑ หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎร ได้จัดให้มีการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖ เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขต โดยการเลือกตั้งทางอ้อม คือ เลือกผู้แทนตำบลก่อนแล้วให้ผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎร ได้ผู้แทนจำนวน ๓๘ คน เหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๔,๒๗๘,๒๓๑ คน และมาใช้สิทธิเลือกตั้งจำนวน ๑,๗๓๓,๕๓๒ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๒ เป็นการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตและเป็นการเลือกตั้งโดยตรง เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ ได้ผู้แทนจำนวน ๘๑ คน สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจาก ผู้แทนชุดแรกออกตามวาระ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๖,๑๒๓,๒๓๘ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๒,๘๖๒,๕๓๕ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๓ เป็นการเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขตและเป็นการเลือกตั้งโดยตรง เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ได้ผู้แทนจำนวน ๘๑ คน สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากการยุบสภา เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๖,๗๒๐,๑๗๒ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๒,๒๐๐,๓๓๒ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๔ เป็นการเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขต และเป็นการเลือกตั้งโดยตรง เมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๘๕ สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากการยุบสภาเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๔ ได้ผู้แทนจำนวน ๘๖ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๖,๔๓๑,๘๒๗ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๒,๐๘๑,๗๘๘ คน

คัดแปลงมาจาก ปธาน สุวรรณมงคล, การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในประเทศไทย, หน้า ๑๐-๑๕, ประกอบกับ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ พีรศักดิ์ จันทารินทร์, ข้อมูลพื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย, หน้า ๘๖.

การเลือกตั้งครั้งที่ ๕ เป็นการเลือกตั้งโดยวิธีแบ่งเขต เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๕
 สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๘๕ กำหนดให้
 เพิ่มผู้แทน จึงเลือกเพิ่มเติมเฉพาะใน ๔๗ จังหวัด ได้ผู้แทนจำนวน ๘๒ คน จำนวนผู้มีสิทธิ
 เลือกตั้ง ๕,๘๑๘,๖๖๒ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๒,๐๖๖,๘๒๓ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๖ เป็นการเลือกตั้งโดยวิธีรวมเขต เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๖
 ได้ผู้แทนจำนวน ๘๘ คน สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากผู้แทนชุดก่อนออกตามวาระ จำนวนผู้มี
 สิทธิเลือกตั้ง ๗,๐๗๖,๘๘๑ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๒,๐๐๗,๘๖๔ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๗ เป็นการเลือกตั้งแบบโดยตรงโดยวิธีรวมเขต เมื่อวันที่ ๕
 มิถุนายน ๒๔๘๖ สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๘๖
 กำหนดให้เพิ่มผู้แทนขึ้นจากเดิมจำนวน ๒๑ คน โดยเลือกตั้งเพิ่มเติมเฉพาะใน ๑๕ จังหวัด จำนวน
 ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๓,๕๑๘,๒๗๖ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๘๗๐,๒๐๘ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๘ เป็นการเลือกตั้งแบบโดยตรงโดยวิธีรวมเขต เมื่อวันที่ ๒๖
 กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ สาเหตุที่มีการเลือกตั้ง เนื่องจากได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
 พ.ศ. ๒๔๘๖ และนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ มาใช้อีกครั้ง ได้ผู้แทน
 จำนวน ๑๒๓ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๗,๖๐๒,๕๘๑ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๒,๘๖๑,๒๘๑ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๙ เป็นการเลือกตั้งแบบโดยตรงโดยวิธีรวมเขต เมื่อวันที่ ๒๖
 กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากผู้แทนชุดเดิมออกตามวาระ ได้ผู้แทนจำนวน
 ๑๖๐ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๗,๘๕๘,๐๓๘ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๕,๖๖๘,๕๖๖ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๑๐ เป็นการเลือกตั้งแบบโดยตรงโดยวิธีรวมเขต เมื่อวันที่ ๑๕
 ธันวาคม ๒๕๐๐ สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจาก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหาร
 และใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๔๘๕ ได้ผู้แทนจำนวน ๑๖๐ คน
 จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๘,๘๑๑,๑๑๘ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๔,๓๗๖,๕๘๘ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๑๑ เป็นการเลือกตั้งแบบโดยตรงโดยวิธีรวมเขต เมื่อวันที่ ๑๐
 ๒๕๑๒ สาเหตุที่มีการเลือกตั้ง เนื่องจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้ผู้แทนจำนวน ๒๑๕ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๑๔,๘๒๐,๑๘๐ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๗,๒๘๕,๘๓๒ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๑๒ เป็นการเลือกตั้งแบบโดยตรงโดยวิธีผสมรวมเขตกับแบ่งเขต เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘ สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากได้มีการเรียกร้องรัฐธรรมนูญโดยนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชน เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้ผู้แทนจำนวน ๒๒๕ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๑๘,๓๔๓,๔๘๖ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๘,๔๗๓,๓๒๐ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๑๓ เป็นการเลือกตั้งโดยตรงโดยวิธีผสมรวมเขตกับแบ่งเขต เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘ สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากนายกรัฐมนตรีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ยุบสภา และจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ ได้ผู้แทนจำนวน ๒๗๕ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๒๐,๖๒๓,๔๓๐ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๘,๐๗๒,๖๒๘ คน

การเลือกตั้งครั้งที่ ๑๔ เป็นการเลือกตั้งโดยตรงโดยวิธีผสมรวมเขตกับแบ่งเขต เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๒ สาเหตุที่มีการเลือกตั้งเนื่องจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้ผู้แทนจำนวน ๓๐๑ คน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๒๑,๒๘๓,๗๘๐ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๘,๓๔๕,๐๔๕ คน

สำหรับการเลือกตั้งทั่วไปในจังหวัดพระนคร ธนบุรี และกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๕๑๘ มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๓ และ ๔

ตารางที่ ๓ สถิติการเลือกตั้งจังหวัดพระนคร

ครั้งที่	วัน เดือน ปี	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้มีมาใช้สิทธิ	คิดเป็นร้อยละ
๑	๑๕ พ.ย. ๒๔๗๖	๑๓๑,๗๒๘	๒๕,๖๒๖	๑๙.๕๕
๒	๗ พ.ย. ๒๔๘๐	๒๐๑,๖๙๕	๕๘,๗๖๓	๒๙.๑๓
๓	๑๒ พ.ย. ๒๔๘๑	๒๑๑,๖๗๖	๕๘,๖๙๔	๒๗.๗๓
๔	๖ ม.ค. ๒๔๘๔	๓๓๘,๐๑๑	๘๘,๓๕๓	๒๖.๓๕
๕	๕ ส.ค. ๒๔๘๘	๓๓๗,๕๒๖	๙๔,๕๑๓	๒๘.๓๙
๖	๒๔ ม.ค. ๒๔๙๑	๒๖๕,๔๓๓	๖๐,๔๗๓	๒๒.๗๘
๗	๕ มี.ย. ๒๔๙๒	๒๘๕,๕๘๐	๕๐,๐๙๔	๑๖.๘๕
๘	๒๖ ก.พ. ๒๔๙๕	๓๒๔,๙๓๓	๗๘,๐๘๒	๒๓.๐๓
๙	๒๖ ก.พ. ๒๕๐๐	๔๒๑,๙๕๒	๒๒๗,๕๕๔	๕๓.๙๓
๑๐	๑๕ มี.ค. ๒๕๐๐	๔๖๖,๘๑๓	๑๕๑,๗๖๔	๓๓.๙๖
๑๑	๑๐ ก.พ. ๒๕๑๒	๗๕๔,๑๑๗	๒๖๑,๓๘๗	๓๔.๖๖
	รวม	๓,๗๑๕,๕๕๔	๑,๑๕๕,๑๖๓	๓๑.๐๘

ที่มา กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, รายงานผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๔ เมษายน ๒๕๑๔ (วิจัย ๑) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๔, หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

ตารางที่ ๔ สถิติการเลือกตั้งจังหวัดฉะเชิงเทรา

ครั้งที่	วัน เดือน ปี	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้มีสิทธิมาใช้สิทธิ	คิดเป็นร้อยละ
๑	๑๕ พ.ย. ๒๔๗๒	๕๔,๖๘๗	๒๐,๘๐๗	๓๘.๐๕
๒	๗ พ.ย. ๒๔๘๐	๗๓,๗๖๘	๒๗,๖๕๓	๓๗.๓๑
๓	๑๒ พ.ย. ๒๔๘๑	๘๒,๘๗๒	๒๗,๖๑๕	๓๓.๓๔
๔	๖ ม.ก. ๒๔๘๕	๑๘๔,๐๑๕	๔๗,๗๘๑	๒๕.๙๖
๕	๕ ส.ก. ๒๔๘๕	๑๘๔,๑๓๑	๕๔,๑๖๗	๒๙.๙๖
๖	๒๕ ม.ก. ๒๔๙๑	๑๑๕,๐๕๑	๒๓,๕๕๑	๒๐.๔๐
๗	๕ มี.ย. ๒๔๙๒	๑๒๕,๙๕๕	๑๙,๕๘๔	๑๕.๕๖
๘	๒๖ ก.พ. ๒๔๙๕	๑๓๖,๖๓๓	๓๖,๕๗๗	๒๖.๘๓
๙	๒๖ ก.พ. ๒๕๐๐	๑๖๔,๗๖๕	๘๗,๕๐๓	๕๓.๒๔
๑๐	๑๕ มี.ก. ๒๕๐๐	๑๗๖,๒๖๕	๗๖,๔๑๐	๔๓.๓๕
๑๑	๑๐ ก.พ. ๒๕๑๒	๓๒๕,๒๔๐	๑๒๑,๔๓๖	๓๖.๘๕
	รวม	๑,๖๒๒,๕๕๔	๕๔๓,๙๒๘	๓๓.๕๗

เมื่อจังหวัดพระนครได้รวมกับจังหวัดฉะเชิงเทรา และ เปลี่ยนเป็นรูปการปกครองแบบพิเศษ คือ กรุงเทพมหานคร ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปอีก ๓ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑๒ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๑,๕๑๓,๕๗๑ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๖๔๔,๐๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖๕

ครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๒,๐๕๓,๐๒๒ คน มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง ๕๕๖,๓๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐๕

ครั้งที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๒ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ๒,๒๔๔,๔๔๘ คน มีผู้มาใช้สิทธิ ๔๓๖,๕๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๔๕

ที่มา กองปกครองและทะเบียน กรุงเทพมหานคร "สถิติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๒".

สถิติการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ ของเขตเลือกตั้งที่ ๘ กรุงเทพมหานคร (เขตบางกอกน้อย เขตบางกอกใหญ่) ปรากฏผลดังนี้^๑

ตารางที่ ๕

ลำดับที่	เขต	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้มีมาใช้สิทธิ	คิดเป็นร้อยละ
๑	เขตบางกอกน้อย	๑๕๘,๘๔๘	๓๕,๖๔๑	๒๒.๔๒
๒	เขตบางกอกใหญ่	๕๐,๑๖๒	๑๒,๕๑๑	๒๔.๙๔
	รวม	๒๐๘,๑๑๑	๔๘,๑๕๒	๒๓.๐๓

สถิติการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๔ ของเขตเลือกตั้งที่ ๑๐ กรุงเทพมหานคร (เขตบางขุนเทียน เขตภาษีเจริญ เขตคลองสาน เขตหนองแขม) ปรากฏผลดังนี้^๒

ตารางที่ ๖

ลำดับที่	เขต	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้มีมาใช้สิทธิ	คิดเป็นร้อยละ
๑	เขตบางขุนเทียน	๘๖,๓๓๑	๒๒,๓๓๓	๒๓.๕๓
๒	เขตภาษีเจริญ	๑๐๒,๖๓๓	๒๔,๘๕๕	๒๔.๓๐
๓	เขตคลองสาน	๔๐,๕๘๑	๘,๓๖๒	๒๑.๕๔
๔	เขตหนองแขม	๒๓,๐๘๔	๘,๓๔๖	๓๖.๓๖
	รวม	๒๕๒,๖๒๙	๖๓,๘๙๖	๒๕.๓๑

^๑ที่มา กองปกครองและทะเบียน กรุงเทพมหานคร "สถิติการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของเขต ๘ กรุงเทพมหานคร".

^๒ที่มา กองปกครองและทะเบียน กรุงเทพมหานคร "สถิติการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของเขต ๑๐ กรุงเทพมหานคร".

การเลือกตั้งเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การเลือกตั้งแต่ละครั้งจะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และผลการเลือกตั้งที่ออกมาจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการตัดสินใจของประชาชนว่า จะเลือกทางเดินแบบใด การที่ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลดีให้แก่รัฐบาล เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมาจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน อันจะก่อให้เกิดความชอบธรรม และเป็นที่ยอมรับจากประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพและมีอำนาจในการตัดสินใจได้ดียิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาถึงประวัติความเป็นมาของการเลือกตั้งในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะพบปัญหาว่าเพราะเหตุใดประชาชนจึงไปใช้สิทธิเลือกตั้งกันน้อยทั้ง ๆ ที่การเสียสละเวลาเพียงเล็กน้อย เพื่อไปใช้สิทธิเลือกตั้งไม่ใช่เป็นสิ่งที่ยากลำบากเลย และการเลือกตั้งก็ไม่ใช่ว่าจะมีบ่อยครั้ง ซึ่งสาเหตุดังกล่าวจะได้มีการศึกษาต่อไป

สรุป

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่ามีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อาทิ ปัจจัยเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ สิ่งแวดล้อมทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ทศนคติ พรรคการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยและระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและร่วมกันมีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะกำหนดคนแน่นอนตายตัวไม่ได้ว่าปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งจะมีอิทธิพลมากกว่าปัจจัยอื่น ฉะนั้นในการศึกษาที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จึงควรจะได้มีการพิจารณาในทุก ๆ ปัจจัยประกอบกันอันจะทำให้ผลการศึกษาดังกล่าวมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น.